

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi

World Journal of Human Sciences

ISSN: 2717-6665

Temmuz 2023

Cilt/Volume: 2023

Sayı/Issue: 2

Serbesti Gazetesinin Osmanlı Basın Hayatında Yeri ve Önemi

*The Place And Importance Of The Serbesti Newspaper In Ottoman Press Life**Tuba Özhazinedar**

Özet

Basının ortaya çıkması ve gelişmesi dünya tarihi kadar eskidir. Basın ve yayın hareketlerinin gelişmesi ülkelerin siyasal, ekonomik ve kültürel gelişmelerine göre paralellik göstermiştir. Basının gelişmesinde son derece önemli rol oynayan teknik gelişmeler bilginin çok hızlı bir şekilde yayılmasını sağlamıştır. Bu süreç, gazetelerin siyasal ve toplumsal yaşamdaki önemini artırmış ve basının bir güç olarak doğmasına neden olmuştur. Basının eleştirel güce sahip olması siyaset ve ülke gündemi hakkında yazılar yazma geleneğini ortaya çıkarmıştır. Böylece gazeteler, siyasal ve toplumsal etkileşimde halk ve iktidar arasında koordinasyon görevi üstlenmiştir. Bu durum hükümetlerle basını karşı karşıya getirmiştir. Siyasi konulara ilişkin fikirlerin açığa çıkması basın üzerinde baskılara sebebiyet vermiştir. Her türlü baskıya karşı basın var gücüyle mücadele etmiştir. Dünyadaki benzerleriyle aynı koşullarla ortaya çıkan Osmanlı Basını da tüm baskılara rağmen direnmiştir. II. Meşrutiyetin getirmiş olduğu özgürlük ortamıyla yayın hayatına başlayan Serbesti gazetesi döneme damgasını vurmuştur. Liberal fikirleri savunan gazete; temel hak ve özgürlüklerin korunmasını, hukukun üstünlüğünü, sıklıkla dile getirmiştir. Serbesti, Meşrutiyet rejiminin tam manasıyla yerleşmesini savunmuş, gördüğü aksaklıkları hiç çekinmeden eleştirmiş, bu sebeple dönemin en muhalif gazetesi olmuştur. Bu çalışma, II. Meşrutiyet dönemi basınında önemli yer teşkil

* Sorumlu Yazar/Corresponding author: Dr, tozhazinedar@yahoo.com, ORCID: 0000-0002-6396-8946.

Atıf/Citation: Özhazinedar, T. (2023). Serbesti Gazetesinin Osmanlı Basın Hayatında Yeri ve Önemi. *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi*. 2023 (2), 135-164.

Geliş/Received: 27.04.2023

Kabul/Accepted: 04.06.2023

eden Serbesti gazetesinin genel yayın anlayışını, iktidar mekanizması karşısındaki tutumunu, gücünü, kitle hareketi meydana getirmesini ve meşruiyet kaynağını ele almıştır.

Anahtar sözcükler: Adalet, Basın, Hak, Hukuk, Hürriyet, Serbesti Gazetesi, II. Meşrutiyet Dönemi.

Abstract

The emergence and development of the press is as old as world history. The development of press and broadcasting movements has been parallel to the political, economic and cultural development of the countries. Technical developments, which play a very important role in the development of the press, have enabled information to spread very quickly. This process increased the importance of newspapers in political and social life and led the press to be born as a force. The fact that the press has critical power has revealed the tradition of writing articles about politics and country agenda. Thus, the newspapers assumed the coordination between the people and the power in political and social interaction. This situation confronted the press with governments. The emergence of ideas on political issues caused pressures on the press. The press against all kinds of pressure has fought with its power. The Ottoman Press, which emerged with similar conditions in the world, also resisted despite all the pressures. The newspaper Serbestti, which started its publication life with the freedom environment brought by the Constitutional Monarchy, has left its mark on the period. Defending liberal ideas, the newspaper frequently mentioned the protection of fundamental rights and freedoms, the rule of law. The Serbestti Newspaper advocated the full settlement of the constitutional regime, criticized the failures it saw without hesitation, and therefore became the most dissident newspaper of the period. In this study, the understanding of the general publication of the Newspaper Serbestti, which is an important place in the press of the Constitutional period, its attitude to the mechanism of power, its power, the creation of a mass movement and its existence as a source of legitimacy are discussed. In the article,

Key words: Press, Freedom Newspaper, II. The Period of Legitimacy, Right, Law, Justice, Freedom.

Giriş

Gazete, düşüncelerin basılmış eserlerle kamuoyuna açıklandığı bir kitle iletişim aracı olup toplumun bilgi alma ihtiyacından doğmuştur. (Özçağlayan, 2008: 133). Bu ihtiyaç ilk olarak karşımıza ilk çağ'da mağara duvarlarına yazılan yazılarla ortaya çıkmış, daha sonra Orta Çağ'da haber mektupları şeklinde devam etmiş, Yeni Çağ'da ise matbaanın icadıyla broşürler şeklini almıştır. Teknolojinin gelişmesi, basın ve yayın tarihinin gelişimini ve yaygınlaşmasını önemli ölçüde etkilemiştir (Gezgin, 2010: 1). Matbaanın kısa zamanda tüm Avrupa'da yayılması basılı materyallere ilgiyi artmıştır. Bilgiye artan ilgi bilginin belli bir tabakadan çıkarak halka ulaşmasını sağlamış ve bilginin çeşitlenmesine neden olmuştur. Böylece bilgi ihtiyacı mektuplar, broşürler ve kitaplardan çıkarak gazeteye dönüşmüştür (Topuz, 2014: 13). Gazetenin yaygınlaşmasında ve gelişmesinde ülkelerin ekonomik ve sosyal yapıları son derece etkili olmuştur. Gazetenin XVII. yüzyılda Avrupa'da özellikle Almanya'da doğmasında ve mevcudiyet kazanmasında Almanya'nın içinde bulunduğu siyasi atmosfer etkili olmuştur. Ülkede meydana gelen olaylar hakkında bilgi edinme ihtiyacı Almanya'da gazeteciliğin yaygınlaşp gelişiminde önem arz etmiştir. Almanya'da dış politika ve savaşlarla ilgili gelişmeleri halka duyurmak için basın aracı olarak kullanılmıştır (Özçağlayan, 2008: 133-134). Bu bağlamda yayın yapan ilk gazete 1609'da yayın hayatına başlayan "Avisa Relation oder Zeitung" dur. Gazete kısa sürede diğer Avrupa ülkelerinde de yaygınlık göstermeye başlamıştır. Gazetenin yaygınlığında XVIII. yüzyılda Amerika'da ve Avrupa'da meydana gelen İnsan hakları bildirgesi, Fransız ihtilali ve Sanayi İnkılâbı etkili olmuştur. Devrimlerle birlikte meydana gelen siyasal, sosyal ve ekonomik değişiklikler gazetenin gelişimini belirlemiştir (Abadan, 1961: 122).

Bu değişikliklerin bir sistem dâhilinde düzenlemesiyle Avrupa'daki tüm kamu kurum ve kuruluşlarında yenileşme gerçekleşmiştir. İnsan Hakları, Hukuk Devleti ve Demokrasi kavramları Avrupa'da yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Avrupa'nın bu minvalde gelişmesi fikir ve düşünce hareketlerinin de gelişmesini sağlamıştır. Gazeteler günlük olarak yayınlanmaya başlamıştır. Sansürün kaldırılmasıyla basın özgürlüğü kavramı ortaya çıkmış, siyasi konulara ilişkin fikirler beyan edilebilmiştir (Kabacalı, 1990: 6).

Gazetelerin günlük yayın hayatına başlamasıyla aktüel politik olaylar üzerine yazma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. XIX yüzyılla birlikte devlete karşı bağımsız ve eleştirel gazetecilik anlayışı meydana gelmiştir. Gazetelerin hükümetin hoşuna gitmeyen yazıları yayınlaması üzere basın çeşitli baskı ve kovuşturmalara uğramıştır. Böylece basın büyük ölçüde kısıtlanmış, gazeteciler ve gazete müdürleri cezai yaptırımlara maruz kalmıştır. Her türlü yaptırıma rağmen

basın susmamış, artan muhalefetin etkisiyle daha da güçlenmiştir. (Doğaner, 2012: 110). Gazete ve dergiler, güncel gelişmeler hakkında bilgi sağladıkları için politik düşünce ve eylemlerin hareketini belirlemiştir. Bu durum bir kitle kültürü yaratmıştır (Taş, 2010: 32).

Bu yüzyılda kurumların demokratikleşmesiyle siyasi partiler de varlık göstermeye başlamıştır. Siyasi partilerin seçim mücadeleleri, vermiş oldukları siyasi mesajlar, partilerin birbirlerine yönelik muhalefeti de halk kitlelerini geniş ölçüde etkilemiştir. Bu etkileşim halkta siyasal eğilimler meydana getirmiş ve muhalif gazetecilik anlayışını doğurmuştur (Armaoğlu, 1997: 39). Muhalif gazetecilikle birlikte toplumsal dönüşüm sağlanmış, basının toplumsal değişme ve gelişmede üstlendiği rol gerçekleşmiştir. Gazete, kamuoyu oluşturma ve yönlendirme misyonu elde etmiştir. Toplumsal yapıların değişim ve dönüşüm göstermesi iktidarları çoğu zaman rahatsız etmiş ve basın kısıtlanmıştır. Siyasal gelişmeler doğrultusunda çeşitli yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu durum basını doğrudan etkilemiş, basın yayın organları iktidarın hoşgörüsüne göre gelişim seyretmiştir. İktidarlar, basının kendilerine yönelik eleştirileri karşısında basına yönelik yasal düzenlemeleri hayata geçirmişlerdir (Budak, 2012: 668).

İdareyi ele alan yönetimler ilk olarak basın ve yayın organlarında yasal düzenlemelere başvurmuştur. Basını kontrol altına almak isteyen yönetimler basının işleyiş ve çalışma esaslarına dayalı kanuni düzenlemeler yapmışlardır. Türk basın tarihinde basına dayalı ilk yasal düzenleme 25 Kasım 1864'te yürürlüğe giren Matbuat Nizamnamesi olmuştur. Basının varlığının ve etkinliğinin her geçen gün artması üzerine 27 Mart 1867'de Âli Kararnamesi, 1876 Kanun-i Esasi ve 1909 Matbuat Kararnamesi gibi yeni kanunlar yürürlüğe girmiştir (Kösedağ, 2016: 2023).

1. Osmanlı'da Basının Gelişimi

Osmanlı İmparatorluğu'nda gazetenin doğuşu ülkenin sosyo-ekonomik politikaları ile birlikte gelişme göstermiştir. Ülkede meydana gelen siyasi ve ekonomik olayların duyurulmasında ve geniş kitlelere ulaştırılmasında gazetenin ne denli önemli olduğu ve kamuoyu yaratma gücü kavranmıştır. Bu farkındalıkla Osmanlı'da gazete doğmuş, gelişmiş ve yaygınlaşmıştır. II. Mahmut reformların halk kitlelerine daha iyi ulaşabileceğini düşünerek gazetenin çıkarılmasına öncülük etmiş ve bu yönde bir politika takip etmiştir. Hatta Takvîm-i Vekâyi'nin isim babası olmuştur (Demir, 2014: 59). Takvîm-i Vekâyi 11 Kasım 1831'de yayın hayatına başlamış ve Osmanlı Devleti'nin ilk resmî gazetesi olmuştur. Gazetede, belirli bir siyasi görüş ve eleştiriye yer verilmemiştir. Gazete halkı ıslahatlar konusunda bilgilendirme

amacı taşımıştır. Gazete haberleri, vakanüvislerden, zabıt ceridelerinden ve taşradan gönderilen mektuplardan elde edilmiştir (Berkes, 2003: 200).

Takvîm-i Vekâyi gazetesinden sonra basın tarihinin yarı resmî gazetesi olan Ceride-i Havadis gazetesi yayın hayatına başlamıştır. Ceride-i Havadis, William Churchill tarafından 1840'ta çıkartılmıştır. Ceride-i Havadis, devletten ödenek alarak yayın hayatına başlayan ilk gazete olmuştur. Gazetede iç ve dış haberlerle birlikte ilanlar da yer almıştır. Böylelikle ilan ilk defa Ceride-i Havadis gazetesinde kullanılmıştır (Ebüzziya, 1993: 406-407). Basın tarihinin ilk özel gazetesi Tercüman-ı Ahval ise 1860'ta yayın hayatını başlamıştır. Ağâh Efendi ve Şinasi tarafından çıkarılan Tercüman-ı Ahval ile Türk basın tarihinde siyasi ve muhalif gazetecilik başlamıştır. Tercüman-ı Ahval hem güncel haber ve gelişmeler hakkında halkı bilgilendirerek kitle haberciliğini başlatmış hem de toplumsal yapıdaki değişimin öncüsü olmuştur (Çakır, 2011: 496).

Tercüman-ı Ahval'in kısa sürede bu kadar ilgi görmesi hükümeti oldukça rahatsız etmiş, gazete ilk olarak 1861'de iki hafta süreyle kapatılmıştır. Basın tarihinde ilk kez bir gazetenin yayın hayatına kısa süreli de olsa son verilmiştir. Hükümetin sürekli baskısına maruz kalan Tercüman-ı Ahval 792 sayı çıkarılabiliştir. 11 Mart 1866'da kendi kararıyla yayın hayatına son vermiştir (Topuz, 2005: 12). Tercüman-ı Ahval'den ayrılan Şinasi 1862'de Tasvir-i Efkâr gazetesini çıkarmıştır. Tasvir-i Efkâr halkı eğitmek, bilgilendirmek amacı taşımış ve okuyucu mektuplarına sıklıkla yer vermiştir. Oldukça muhalif olan gazete, hükümeti sert bir dille eleştirmiş, bu sebeple hükümetin baskılarına maruz kalmıştır. Hükümet baskıları artınca Şinasi yurt dışına gitmek zorunda kalmış, yerini Ziya Gökalp'e bırakmıştır (Koloğlu, 2006: 47).

Tanzimat sonrası Osmanlı Basını yerini sağlamlaştırmıştır. Basın toplumda mevcudiyet kazanmış ve çeşitli gazeteler yayın hayatına başlamıştır. Gazetelerin yaygınlaşmasıyla toplumsal yapıda fikirsel gelişmeler meydana gelmiş, eleştiren, düşünen, modernleşmeyi isteyen bir kitle doğmuştur. Meydana gelen bu değişim hükümeti endişelendirmiş ve tedbir almaya sevk etmiştir. Basını kontrol altında tutmak için 1857'de Matbuat Nizamnamesi uygulamaya konulmuştur. 1858'de yürürlüğe giren Ceza Kanunnamesi ile de basına cezai yaptırım uygulanmıştır (Alan, 2019: 50). Yürürlüğe giren yaptırımlar muhalif gazeteciliğin önünü kesmemiş bilakis basın kamuoyu oluşturmaya devam etmiştir. Bunun üzerine hükümet, gazetenin kendileri için bir tehdit olduğunu düşünüp gazeteleri kapatma yetkisi tanıyan Âli Kararnamesini 1867'de uygulamaya koymuştur (Topuz, 2005: 46).

Kararnamenin yürürlüğe konulmasıyla Tasvir-i Efkâr gazetesi Ziya Gökalp'in muhalif yazıları nedeniyle baskıya maruz kalmıştır. 1867'de “*Şark Meselesi*” başlıklı makalesi nedeniyle Namık Kemal'in gazetecilik yapması yasaklanmış, ardından da gazete kapatılmıştır.

1866'da Ali Suavi tarafından Muhbir, 1869'da Basiretçi Ali Bey tarafından çıkarılan Basiret, 1870'te Namık Kemal tarafından çıkarılan İbret gazeteleri kapatılmıştır. Âli Kararnamesi uzun yıllar yürürlükte kalmıştır. Bu sebeple Osmanlı aydınları yurtdışına giderek basın faaliyetlerini Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde sürdürmek zorunda kalmışlardır. (Ceylan 2006: 145). Basın üzerindeki denetim 1876 Anayasasının yürürlüğe girmesine kadar devam etmiştir. 1876'da I. Meşrutiyetin ilan edilmesiyle kısa süreli bir özgürlük ortamı doğmuştur. Bu anayasanın yürürlüğe girmesiyle toplumsal ve siyasal yaşamda büyük bir dönüşüm meydana gelmiştir. Anayasanın¹ tanıdığı hükümlerle basın güvence altına alınmış, böylece basının özgürlüğünü engelleyici düzenlemeler getirilmesinin önü kısa süreli de olsa kapatılmıştır (Tezcan, 2005: 169).

Bu dönemde yurtdışına gitmek zorunda kalan aydınlar yeniden yurda dönmüş, çeşitli fikirlerdeki gazeteler yayın hayatına başlamıştır. Tercüman-ı Hakikat, Sabah, İkdam I. Meşrutiyet döneminin en önemli gazetelerinden olmuştur. Dönemde ilk defa bir mizah gazetesi de yayın hayatına başlamıştır. Bu özgürlük ortamı 1877/1878 Osmanlı-Rus Savaşı gerekçe gösterilerek sona erdirilmiştir. Basın cezalara, yaptırımlara ve kapatılmalara maruz kalmıştır (Benek, 2016: 36).

Meydana gelen baskı ve sansür nedeniyle aydınların pek çoğu yurt dışına gitmek zorunda kalmıştır. Avrupa'nın çeşitli ülkelerine giden aydınlar Abdülhamit rejimine karşı mücadele etmiş, yurt dışında çıkardıkları gazetelerle kamuoyu oluşturmaya çalışmışlardır. 1895'te Ahmet Rıza Bey tarafından çıkarılan Meşveret, dönemin en muhalif gazetesi olmuştur. Meşveret aynı zamanda İttihat ve Terakki'nin yayın organı görevini yapmış ve Abdülhamit'in tahtan indirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. 1897'de Mizancı Murat Bey tarafından Mizan, 1897'de İshak Sükuti tarafından Osmanlı, Bahaeddin Şakir ile Samipaşazade Sezai tarafından Şura-yı Ümmet gazetesi çıkarılmıştır (Topuz, 2005: 43).

2. II. Meşrutiyet Dönemi Basını

23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyetin ilan edilmesiyle birlikte anayasa yeniden yürürlüğe girmiştir. 1909'da Meclisin yetkilerini artırmak ve Meşrutiyetin tam anlamıyla uygulanabilmesi için Anayasada değişiklik yapılmıştır. 1876 Anayasası'nın yirmi bir maddesi değiştirilmiş, bir maddesi kaldırılmış ve 1876 Anayasası'na üç madde eklenmiştir. "*Matbuat kanun dairesinde serbesttir,*" ibaresi "*Basın hiçbir vechile kable't-tab teftiş ve muayeneye tâbi tutulamaz,*" şeklinde değiştirilmiştir. Böylece basına uygulanan sansür yasağı kalkmıştır. II.

¹ Kanun-ı Esasi'nin 12. Maddesi: basın, kanun dairesinde serbesttir.

Meşrutiyetin ilanı ile meydana gelen hürriyet dalgası ile bir yayın patlaması yaşanmıştır (İsayev, 2021: 355). Bu dönemde siyasi, edebi, fikri ve mizahi yönden oldukça farklı gazeteler yayın hayatına başlamıştır. Ülkenin içinde bulunduğu koşullardan ve özgürlük ortamının getirmiş olduğu şartlar nedeniyle yayın yapan gazeteler içerik olarak muhalif ve siyasi nitelikte olmuştur. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin uygulamalarına karşı muhalefet yapan gazeteler oldukça artmıştır (Ulu, 2006: 1056).

II. Meşrutiyet'te yayın hayatına başlayan gazete ve dergilerin her türlü ideoloji ve siyasal düşünceye sahip olmaları, ülke sorunlarını, ülkede yaşanan gelişmeleri okuyucuları ile paylaşmaları, okuyucuların gündemden haberdar olmaları ülkede siyasal düşünce ve hareketlerin meydana gelmesini sağlamıştır (Gülaçar, 2018: 109). Gazetelerin düşüncelerini özgürce dile getirmesi, politik gücü, hükümetlere yönelik sert eleştirileriyle halkta yaratılan farkındalık duygusu; gazeteleri ülke için son derece önemli bir hale getirmiştir (Ertuğ, 1959: 13).

Gazetelerin yayın yasağına uğramadan çıkarılması; hem ülke içindeki basın ve yayın sayısını artırmış hem de farklı fikir ve düşüncedeki gazetelerin yayın hayatına başlamasını sağlamıştır. Hatta bazı gazeteler talebi karşılayamadığından karaborsa satılmıştır. Kanun-i Esasi'nin ilanı ile tanınan basın hürriyeti yalnızca Türkçe yayın yapan gazeteleri kapsamamış yabancı dilde yayın yapan gazeteleri de kapsamıştır.² Bu dönemde gazete imtiyazı almak zor olmadığı için Meşrutiyetin ilk aylarında İstanbul'da 200'ün üzerinde gazete yayın hayatına başlamıştır. 1909 Mayısına kadar gazete sayısı 730'a yükselmiştir (Şapolyo, 1971: 171). Ancak gazeteler çok sayıda imtiyaz alabilmelerine rağmen yayın hayatları kısa süreli olmuştur. Gazetelerin varlıklarını uzun süre devam ettirememelerine sebep olarak ekonomik yetersizlik, sermaye azlığı ve muhalif yayınlardan dolayı hükümetin baskısına maruz kalmış olmaları gösterilebilir. (Benek, 2016: 36).

Hükümet baskılarına rağmen dönemin II. Meşrutiyet basını, II. Abdülhamit istibdadının acısını çıkartırcasına bir yayın patlaması gerçekleştirmiştir. Neredeyse her gün yeni bir gazete yayın çıkmaya başlamıştır. II. Meşrutiyet dönemine kadar ifade edilmesi sakıncalı görülen “*hürriyet, istibdat, millet, zulüm, adalet*” gibi kelimeler basında sıklıkla dile getirilmiş, o güne kadar yasaklanan tüm konular hakkında görüş bildirilmiştir. Basının şiddetli eleştirilerine, hükümete yönelik tenkitlere, sansürsüz ifadelerine, isnatlarına rağmen basın matbuat kanunu yürürlüğe girene kadar gazete kapatmaları meydana gelmemiştir. Yalnızca gazete sahiplerine

² Rumca 109, Arapça 67, Fransızca 36, Ermenice 34 imtiyaz almıştır.

yönelik cezai müeyyideler uygulanmıştır. Açılan davalarda daha çok ceza-yi nakdi tercih edilmiş, hapis cezaları dahi son derece kısıtlı uygulanmıştır (Ataman, 2009: 33).

Liberal kesimin İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı muhalefedinin artmasıyla II. Meşrutiyet'in ilanından sonra basın kadar bir siyasi parti patlaması da meydana gelmiştir. Bu dönemde İttihat ve Terakki'ye muhalif pek çok siyasi parti faaliyet göstermiştir (Tunaya, 1984: 19). Dönemin özgürlük ortamına uygun olarak kurulan partiler arasında yer alan Ahrar Fırkası muhalefetin merkezi olmuştur. Âdem-i Merkeziyetçilik etrafında devlet içerisindeki tüm etnik unsurların bir çatı altında toplanması gerektiğini savunmuştur (Akşin, 1987: 146).

Dönemdeki her siyasi partinin bir de yayın organı faaliyet göstermiştir. Serbesti gazetesi İttihatçıların politikalarını en sert biçimde eleştiren Ahrar Fırkası'nın yayın organı vazifesini üstlenmiştir. Ahrar Fırkası, 14 Eylül 1908'de Prens Sabahattin tarafından kurulmuştur. Bu Fırka, temel hak ve hürriyetleri, âdem-i merkeziyetçiliği ve bireyciliği savunmuştur. Fırkada; Nureddin Ferruh, Ahmet Fazlı, Kıbrıslı Tevfik, Nazım, Şevket, Celalettin Arif, Mahir Said, Dr. Nihat Reşat (Belger), Tahir Hayreddin, Ahmet Samim Bey, Damat Salih Paşa, Fazıl, Mabeyinci Reşit Bey görev almıştır (Hastaş, 2012: 43). 1908 seçimleriyle Meclis'te yer alan Ahrar Fırkası Mahir Sait tarafından temsil edilmiştir. Fırka hükümeti sıklıkla eleştirmiş, İttihatçıları hükümetin işleyişine müdahale etmekle suçlamıştır. İttihat ve Terakki de Ahrar Fırkasını âdem-i merkeziyet görüşü nedeniyle bölücülükle suçlamıştır. İki siyasi fırka arasındaki mücadele ve çatışmalar ülkede gittikçe artan bir kaosa neden olmuştur. Politik şiddet, bir süre sonra faili meçhul cinayetleri beraberinde getirmiştir (Akşin, 1987: 105).

Serbesti gazetesi siyasi-politik bir yayın takip etmiştir. İttihatçıları sert bir dille eleştirmiş, bu yüzden hedef haline gelmiştir. Gazete, ülkenin sorunlarına değinmiş, toplumun aksayan yönlerini dile getirmiş, Meşrutiyetin ve Anayasanın korunması gerektiğini söylemiş, eşitsizliklerin önlenmesini istemiştir (Kabacalı, 1993: 90). İstibdada karşı çok uzun ve meşakkatli mücadele verildiği için İttihatçıların perde arkasından yönetime müdahalesini eleştirmiştir. Ülkede meşruti sistemin tam anlamıyla uygulanmasını talep etmiştir. Hürriyetin önemi sıklıkla dile getirilmiştir. (Koloğlu: 2006: 94).

Serbesti gazetesinde yer alan Tevfik Hikmet Bey'in "*Hürriyeti Bilelim Muhafaza Edelim*" başlıklı makalesi, istibdada karşı uzun ve meşakkatli bir süreç sonunda elde edilen hürriyetin önemini vurgulamıştır.

“Üç dört aydan beri muttasıl “yaşasın hürriyet” deyip çağırıyor, çağırıyoruz ki bu evvelce bizde az kimselerce biliniyordu. Fakat bugün alenen telaffuzla münşerih olduğumuz bumukaddes kelimenin tazammun ettiği manayı biz gayet uzun, gayet derin düşünelim, anlayalım. Anlayamadığımız halde

bilenlerden sorup mutlaka öğrenmeyi ayıp saymayalım. Zira ki cümlemizin hayatı buna bağlıdır.” (Tevfik Hikmet, “Hürriyeti Bilelim Muhafaza Edelim” *Serbesti Gazetesi*, 9 Teşrinisani, 1324, sahife, 2.)

3. II. Meşrutiyet Dönemi Siyasal Yaşamında Serbesti

II. Meşrutiyet’in ilanı, Osmanlı tarihinde eşine pek rastlanmayan biçimde ortak kutlamalara sahne olmuş ve bu kutlamalara bütün unsurların iştirak ettikleri görülmüştür. Böylece Osmanlı sınırları dâhilinde yaşayan herkesin ortak bir “*Osmanlı*” üst kimliği altında bir araya gelebileceği inancı pekişmiştir. Meşrutiyet ile birlikte ülke birliği sağlanmak istenmiştir. Ülkedeki tüm etniklerin birbirine o denli kenetlenmesi Avrupalılar tarafından şaşkınlıkla karşılanmış ve ülkedeki tüm etnik unsurların hürriyet çatısı altında, devletin geleceğine zarar vermeden hayatlarını sürdürmeleri takdir edilmiştir (Şimşek, 2008: 58). Bu durum Serbesti gazetesinde şu şekilde değerlendirilmiştir:

“Avrupa’nın ve bütün cihanın nazar-ı hayretini celp eden şu manzara fevkalade Türkiye’de anasır-ı Osmaniye’nin hürriyet altında ilânihaye imrar-ı hayat devletin istikbaline mütefekkan bezl-i mesai edecekler. Türk, Arap, Kürt, Rum, Ermeni, Arnavut, Yahudi, Ulah hepsi bir vatanın evladı. Artık bir milletin efradı olmuşlardı”. (İttihad-ı Anasır”, *Serbesti, Gazetesi*, 2 Teşrinisani 1324 sahife, 4).

Serbesti gazetesi İstanbul’da yapılan kutlama ve şenliklerde Osmanlı unsurlarının; mezhep, düşünce, ulus, şahsiyet ya da cinsiyet ayrımı yapılmaksızın bir araya gelmelerini sevinçle karşılamıştır. Serbesti gazetesinin yayınlarında en fazla önem arz ettiği konulardan birisi Osmanlı’nın farklı etnik kökene sahip unsurlarının birlikteliği olmuştur. “*İttihad-ı Anasır*” anlayışını benimseyen gazetenin yaşanan olayları şu şekilde değerlendirdiği görülmektedir. (Doğan, 2013: 182).

“Kanun-i Esasinin ilanından sonra Türkiye’de sakin bilcümle akvam-ı devr-i istibdadın deyn-i tefrikalarından mütevad-ı ziddiyetin artık ref ve izale olunacağına kanaat hâsıl etmekle başlamışlardı. O derecedeki Makedonya’da dağlarda dolaşan komiteciler kâmil-i memnuniyetle şehirlere inerek Müslümanlarla kucaklamakta idiler.” (İttihad-ı Anasır”, *Serbesti, Gazetesi*, 2 Teşrinisani 1324 sahife,4)

Meşrutiyet’in ilanı ile Müslüman, Hıristiyan kardeşliğinin sağlanacağı, böylece dinlerin ve kültürlerin özgürce yaşanacağı, ülkedeki her unsurun devletin bekası için ortak hareket edeceği düşünülmüştür. Bu bağlamda Meşrutiyetin ilk döneminde Osmanlı toplumunda kısa süreli de olsa birlik sağlanmıştır. Gazetede, bu birliğin bozulması halinde halkın mutluluğunun

sağlanamayacağı hususu sıklıkla dile getirilmiş ve bu gerçeğin bütün millet tarafından kabul edilmesi arzu edilmiştir. (Turan, 2018: 70).

Farklı etnik unsurlara dayalı bir devlet olan Osmanlının bünyesinde etnik yapıların mevcut olduğunu ve bu yapıları birbirinden ayırmanın bir anlamı olmayacağı belirtilerek aksi bir durumun meydana gelmesi halinde devletin zararına sebebiyet vereceği şu şekilde ifade edilmiştir.

“Cami, Kilise ayrı ayrı mabed-i mukaddes olmakla beraber kilise kapısından çıkan bir Hristiyan camiden çıkan bir Müslüman’la vatan kardeşi ad olunmaktaydı. Çünkü doğdukları toprağın her zerresinde hiss-i iştirakın mevcut idi. Artık edyan ve anasar-ı muhtelifeye mensup efradı yekdiğerinden ayırmağa muktedir hiçbir kuvvet mutasavver değildi. Her ferd aynı amele maksada hadim bulunacaktı. Felaketler kuvve-i milliyeyi duçar-ı zaaf etmiş idi. Hakiki bir ittihad husul- pezir olmadıkça selamet-i umumiyenin temini kabul olmayacaktı. Bu müthiş hakikat umumu efrad-ı milletçe tasdik olunmakta idi”. (İttihad-ı Anasır”, *Serbesti, Gazetesi*, 2 Teşrinisani 1324 sahife, 4)

II. Meşrutiyet’in ilanıyla birlikte çok sayıda gazete yayın hayatına başlamıştır. Dönemin özgürlük ortamı vesilesiyle muhalif yayınlar yapan bazı gazetelerin eleştirileri çoğunlukla Kamil Paşa Hükümeti’ne yönelmiştir. (Gazel, 2019: 55). İttihat ve Terakki’nin siyasetle ilgilenmeyeceğine dair beyanına rağmen hükümete müdahaleye devam etmesi sistem tartışmalarına neden olmuş, başta Serbesti olmak üzere muhalif gazeteler sistemde değişiklik yapılmasını talep etmişlerdir. (Hanioglu, 2001: 478).

Liberal bir politika takip eden Serbesti, ülkenin siyasî, sosyal, iktisadî ve askerî sorunlarıyla ilgili politikalar geliştirmiştir. Ülkenin nasıl yapılandırılması ve dönüşüm gerçekleştirmesi gerektiği üzerinde duran gazete, devlet içerisinde yaşayan tüm unsurların yasalar karşısında eşit olmasını, temel hak ve hürriyetlerin temin edilmesini, eğitim ve askerlik alanında düzenlemeler yapılmasını ve toplumsal uzlaşının sağlanmasını talep etmiştir. Bunun için Kanun-i Esasi’ye riayet edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. (Doğan, 2013: 182). Meşrutiyetin korunması konusunda hükümetleri sürekli uyaran gazete, halkın bilgilendirilmesi konusunda yayınlar yapmış ve kamuoyu oluşturulmasına gayret edilmiştir. Gazete, yoğun olarak siyasi konulara yer verse de ülkenin toplumsal ve kültürel yaşamına dair haberler de yapmıştır (Demir, 2018: 49).

3.1 Serbesti Gazetesi

Serbesti gazetesi, 2 Teşrin-i sani 1324 /16 Kasım 1908’de yayın hayatına başlamıştır. Dönemin en önde gelen muhalif siyasi gazetelerinden olan Serbesti, günlük olarak çıkarılmakta

ve dört sayfadan oluşmaktaydı. Meşrutiyetin sağlamış olduğu özgürlük ortamında Hukuk-ı Umumiye gazetesinin kapatılmasının ardından, Mevlanzade Rıfat Bey³ tarafından çıkarılmıştır. Gazetenin sorumlu müdürü Mevlanzade Rıfat Bey, başmuharriri ise Hasan Fehmi Bey⁴'dir. (Coşkun, 2019: 46) Yazarlar arasında Ali Muhtar, Ömer Lütfi, Kasım Tevfik, Habil Âdem, Şerafeddin Mağmumi⁵, Baha Tevfik⁶, Yaşar Nezihe⁷, Florinalı Nazım⁸ Beyler yer almaktadır. (Akşin, 1974: 126). Gazete, 31 Mart Vakası sonrası İdare-i Örfiye Kararnamesi ile kapatılmış ve sorumlu müdür Mevlanzade Rıfat Bey Paris'e gitmek zorunda kalmıştır. Mevlanzade Rıfat Bey Paris'te de çalışmalarını sürdürmüş ve adı geçen gazeteyi 16 sayı çıkarabilmiştir (Aysal, 2006: 23-24).

İdari Örfiye Kararnamesinin süresi dolduktan sonra Mevlanzade Rıfat Bey İstanbul'a geri dönmüştür. Serbesti, 17 Temmuz 1328/ 30 Temmuz 1912'de yayın hayatına yeniden başlamış; fakat istediği başarıyı elde edememiştir. Gazete, 18 Ağustos 1328/31 Ağustos 1912'de yayın hayatına tamamıyla veda etmiştir (Akşin, 1974: 557). Yayın hayatı boyunca 191

³ Mevlanzade Rıfat Bey: 1869 İstanbul'da doğmuştur. II Meşrutiyet döneminde yayın başlayan Serbesti Gazetesinin genel yayın yönetmenliğini yapmıştır. Dönemin en muhalif gazetecilerinden birisidir. II. Meşrutiyet hükümetine ve İttihat ve Terakki Partisi'ne karşı sert eleştirilerde bulunmuştur. Mevlanzade Rıfat Bey makalelerinde; Osmanlılık fikrini, etnik unsurların haklarını, anayasanın tanımış olduğu temel hak ve hürriyetleri, basın hürriyetini, eğitim hakkını savunmuştur. 4 Nisan 1909'da Hasan Fehmi Bey'in Galata Köprüsü'nden öldürülmesinden sonra başlayan 31 Mart Vakası'nda Serbesti Gazetesi sorumlu görülmüş, gazete kapatılmış, Mevlanzade Rıfat Bey de ülke dışına zorunda kalmıştır. Mevlanzade Rıfat Bey 29 Temmuz 1912 Aff-ı Umumi kararıyla ülkeye dönebilmiş ve Serbesti Gazetesini İstanbul'da yeniden çıkarmıştır. Fakat gazete bir süre sonra yeniden kapatılmıştır. Muhalif kişiliği nedeniyle mevcut hükümetlerle çatışma yaşayan Mevlanzade Rıfat Bey 1927'de yeniden sürgün edilmiş ve 1930'da hayata veda etmiştir. (Kaya, Müezzinoğlu, 2017: 1979)

⁴ **Hasan Fehmi Bey;** 1874 senesinde dünyaya gelmiştir. Arnavut kökenli bir aileye mensuptur. Mülkiye Mektebi'nde öğrenim görmüştür. II Abdülhamit yönetimine muhalif olduğu için Mısır'a sürgün edilmiştir. Mısır'da bulunduğu sürece Emel adlı dergi çıkarmış, sonra da Paris'e gitmiştir. İttihat ve Terakki üyeleriyle birlikte muhalefete başlamış, Meşveret'te yazılar kaleme almıştır. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra yürürlüğe giren Aff-ı Umumi Kararnamesi ile İstanbul'a dönmüştür. İstanbul'da bir süre Hukuk-i Umumi gazetesinde çalışmış daha sonra Mevlanzade Rıfat Beyle birlikte Serbesti gazetesini çıkarmıştır. Gazetenin başmuharriri olarak görev almıştır. Bu süre zarfında İttihat ve Terakki ile yol ayrımına girmiş ve sert bir muhalefete başlamıştır. Çok fazla tehdit mektupları alan Hasan Fehmi Bey buna rağmen muhalif kimliğinden vazgeçmemiştir. 4 Nisan 1909'da kimliği belirsiz kişilerce Galata Köprüsü'nde öldürülmüştür. Ölümü sonrası 13 Nisan 1909'da "31 Mart İsyanı" patlak vermiştir. (Ayaz, Erdem, Kuloğlu, 2015: 5)

⁵ **Şerafeddin Mağmumi:** 1869'da doğmuştur. Tıbbiye mezunu olan Mağmumi, Gülhane Askeri Tıp Akademisinde tabip olarak görev almıştır. Okuldan arkadaşları ile birlikte İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kurucu unsuru arasında yer almıştır. İlk yazarlık deneyimine Meşveret Gazetesinde başlamıştır. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra yurda dönmüştür. İstanbul'da çıkarılan çok sayıda gazetede çalışmıştır. İttihat ve Terakki ile başlayan görüş ayrılıklarından sonra 1918'de İstanbul'dan ayrılmış ve 1927'de Kahire'de hayatını kaybetmiştir. (Türkoğlu, 2019:168).

⁶ **Baha Tevfik;** 1884'te İstanbul'da doğmuştur. Mülkiye'yi bitirmiştir. Materyalist bir yazar olan Baha Tevfik toplumun yerleşmiş inançları ile savaşmıştır. Toplumun modernleşmesi için eski adet ve inançlarından temizlenmesi gerektiğini söylemiştir. Gazetede mantık ve ahlâk üzerine yazılar yazmıştır. Genç yaşta geçirdiği apandisit ameliyatı sonucunda hayatını kaybetmiştir. (Uçman, 1991: 452).

⁷ **Yaşar Nezihe:** 1882 yılında İstanbul'da doğmuştur. İlk eserleri Malumat Gazetesinde yayınlanmıştır. Nesirden daha nazımlarıyla tanınmıştır. Eserlerinde daha çok kadın haklarını, grev ve işçi hareketlerini savunmuş ve toplumsal aksaklıklardan bahsetmiştir. İlk defa peçesiz fotoğrafını yayınlamıştır. 1953'te hayatını kaybetmiştir. (Halavut, 2017: 55)

⁸ **Florinalı Nazım:** 1833'te Florina'da doğmuştur. Hukuk eğitimi almıştır. Kaleme aldığı konular daha çok edebi ağırlıklıdır. (Yavaş, 2019: 334)

sayı çıkararak gazete dönemin konjonktürüne uygun olarak faaliyet göstermiştir. Her türlü düşünce ve fikrin kamuoyunda serbestçe sunulması ve tartışılması gerektiğine inanmış ve bu yönde yayın yapmıştır. Ülkenin siyasi ve sosyal gelişmelerini yakından takip ederek kamuoyunu bilgilendirmiştir. Meşrutiyet basınının fikir ve ideoloji ayrılıklarına rağmen birleştikleri en önemli nokta meşrutiyetin korunması olmuştur. Bu yüzden gazete Meşrutiyet'in değerlerini halka tanıtmaya ve benimsetmeye çalışmıştır (Küçükkılınç, 2010: 174).

İttihat ve Terakki'ye yönelik muhaliflerin sesi konumunda olan gazetenin en önemli ismi ve başyazarı Hasan Fehmi Bey'dir. Hasan Fehmi Bey, liberal bir anlayışla⁹ ülkede demokrasinin, basın hürriyetinin yerleşmesi için çaba göstermiş, bu doğrultuda fikirlerini inşa etmiştir. Hasan Fehmi Bey, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı politikalar sürdürmüştür. İttihatçıların destek ve bağlantılarıyla inşa edilen hükümetleri ağır ifadelerle eleştirmiştir (Martı, 1992: 59). Sadece köşe yazıları olarak hükümeti eleştirmemiş, aynı zamanda kamuoyu oluşturmanın gayreti içinde olmuş, protesto ve gösteri mitingleri düzenlemiştir. Bundan dolayı sıklıkla ölüm tehditleri almış, buna rağmen hiçbir söylem ve tehdit Hasan Fehmi Bey'i yıldıramamıştır (Topuz, 2007: 16).

Hasan Fehmi Bey yazılarıyla siyasal sistemin işleyişinde ve siyasal iktidarın üzerinde bir nevi denetleme görevi yapmış ve kamuoyu oluşturmaya çalışmıştır. Hasan Fehmi Bey'in hükümete yönelik sert eleştirileri gazeteye tehdit mektuplarının gönderilmesine sebep olmuştur. Hükümetin tehditlerine rağmen Hasan Fehmi Bey'in eleştirilerine devam etmesi İttihatçıların tepkilerine neden olmuştur. Bir tehdit unsuru olarak görülen Hasan Fehmi Bey, 6 Nisan 1909'da Galata Köprüsü'nde öldürülmüştür (Ayaz, 2015: 112). Polis karakoluna oldukça yakın bir mevkide öldürülmesine rağmen Hasan Fehmi cinayeti aydınlatılamamıştır. Cenaze töreninde suikasta olan tepkiler bir gövde gösterisine dönüşerek ülke tarihinde daha önce hiç görülmemiş protesto gösterilerine neden olmuştur (Kabacalı, 1993: 119).

Hasan Fehmi Bey'in cinayeti Meclis gündemine de taşınmış, muhalif milletvekilleri tarafından gensoru verilmiştir. Hasan Fehmi'nin katillerinin belli olduğu halde neden yakalanmadığı tartışılmıştır. Tartışmalara mülkiye öğrencileri de dâhil olmuş ve sadarete yürüyerek sadrazam Hüseyin Hilmi Paşadan katillerin yakalanmasını talep etmişlerdir. Hasan

⁹ Hasan Fehmi Bey Paris'te Prens Sabahattin tanışmış ve onun fikirlerinden etkilenmiştir. Hasan Fehmi, Prens Sabahattin'in liberal fikirlerini benimsemiştir. Prens Sabahattin Le Play ekolünü ve bu ekolden Edmond Demolins'in fikirlerini savunmuştur. Ona göre; "*millet ve devlet esas itibarıyla fertler üzerine kuruludur; millet denilen varlığı meydana getiren ve ona güç kazandıran asıl unsur kişiler olduğuna göre toplumun gelişmesi için öncelikle tek tek fertlerin geliştirilmesi gerekmektedir. Devletin görevi ise milleti oluşturan fertlerin refah ve mutluluğunu sağlamaktır. Fertler devletin temel taşlarıdır; bunun için devlet vatandaşlarının başarılı olmasını temin etmek zorundadır.*" (Uçman, 2007: 341).

Fehmi suikastı “öldürülen gazeteciler günü” kabul edilmiş ve 31 Mart Ayaklanmasının başlamasına neden olmuştur (Hastaş, 2012: 45).

3.2. Serbesti Gazetesinin Yayın Politikası

Serbesti Gazetesi, temel hak ve hürriyetlerin teminat altına alınmasını, düşünce ve ifade hürriyetinin tanınması gerektiğini savunmuş ve meşrutiyeti, bu temel değeri sağlayacak bir yönetim biçimi olarak görmüştür. Bu temel kavramların hayata geçirilmesiyle meşrutiyetin varlığını devam ettirilebileceğini düşünmüştür. Serbesti gazetesi meşrutiyetin temel ilkeleri baz alınarak yönetilmiştir (Issı, 2010; 2). Meşrutiyet taraftarı olduğunu da çıkan ilk sayısında “*Meşrutiyet-i idareye ve bila tefrik-i cins ve mezhep Osmanlıların hukukuna hadim yevmi gazete*” şeklinde bildirmiştir. (Mevlânâzade Rıfat, “Meşrutiyet-i idareye ve bila tefrik-i cins ve mezhep Osmanlıların hukukuna hadim yevmi gazetesidir”, *Serbesti Gazetesi*, 17 Kânunuevvel 1324, sahife, 1).

“*Meslek*” adlı makaleyle sesini duyuran Serbesti, yayın ilkeleri hakkında kamuoyuna bilgi vermiştir. Gazete düşüncelerini açıklarken tamamıyla hür olduğunu, meşrutiyetin koruması için hiçbir zümreden çekinmediklerini beyan etmiştir. Kamuoyunu bilgilendirmek ve Avrupalı devletlerin zararlarını bertaraf etmek için Osmanlı halkının birliğini sağlamak ve tek bir vücut olmak amacıyla hareket ettiğini kamuoyuna bildirmiştir.

“Serbesti bütün manasıyla hürdür. Tamamiyet-i mülkimizi meşrutiyet idaremizi muhafaza zımında krallıktan ictinab etmeyecektir”. Efkâr-ı Umumiyenin tenvirine ve anasır-ı muhtelifa-yı Osmani’yenin ittihadına çalışarak heyet-i içtimaiyemizi hakikaten yekvücut hale getirmeğe harici düşmanlara bir kuvve hazırlamağa say ve gayret eyleyecektir.”(Meslek”, *Serbesti Gazetesi*, 2 Teşrinisani 1324, sahife,1.)

Ayrıca kamu yararına olan unsurları değiştiren, halkı zarara uğratan hükümetlerin, görevlerini yerini getirirken yaptığı eksikleri daima tenkit edeceklerini ve bunları kamuoyuyla paylaşacaklarını, milletin hukukunun hamisi olan kanunun tek yol gösterici olacaklarını ifade etmiştir.

“Serbesti memurin hükümetinin menaf-i milliyeye mugayir hareketi bilhassa nevakısını daima hareketini badel tahkik nazargah-ı millete arz eyleyecek hami-i hukuk-ı millet olan kanun yegâne rehber olacaktır.” (Meslek”, *Serbesti Gazetesi*, 2 Teşrinisani 1324, sahife,1.)

Serbesti gazetesi meşrutiyet yanlısı politika takip etmiştir. “*Hâkimiyet-i Millet, Ruh-ı Meşrutiyet*” başlıklı makalesinde dünyanın kuruluşundan beri en ideal yönetim şeklinin halk idaresi olduğunu savunmuştur. Millet egemenliğinin yalnızca meşrutiyet yönetimi yâda cumhuriyet yönetimi ile sağlanabileceği belirtilerek bu hâkimiyetin vekiller aracılığıyla

gerçekleşebileceği ifade edilmiştir. Halk iradesinin temsilcisi vekiller iken “halkın düşüncelerinin temsilcisi ise basındır,” diyerek basının özgür olması gerektiği de savunulmuştur.

“Ezmine-i kadimeden beri heyet-i içtimaiye halinde teşekkül edebilen akvamın gaye-i amâli olan saadete vusûlü için düşünüp tecrübe bulabildikleri muhtelif-i hükümât içinde şu maksada en ziyade hâdim olabilecek tarz-ı hükümet ‘‘Hâkimiyet-i millet’’ esası üzerine mübteni idare-i meşrutiyet ile cumhuriyetten ibarettir. Meşrutiyetin esası hâkimiyet-i millet olduğuna göre bu hâkimiyetin vesâit-i teminesi de Meclis-i Milli-i Mebus’ânın vucûdu ve tercüman-ı efkâr-ı ümmet olan her nevi neşriyatın bütün manasıyla serbestisidir. Zira neşriyat serbest olmadıkça efkâr-ı umumiyenin mahiyet-i katiyesi tebeyyün edemeyecektir.” (*Serbesti Gazetesi*, 4 Teşrinisani 1324, sahife, 2.)

Gazete, anayasaya aykırı hareket edilmemesi konusunda hükümeti sürekli tenkit etmiştir. Ülkedeki etnik unsurları devlet çatısı altında tutmak için anayasanın esas alınması gerektiğini vurgulamıştır. Osmanlılık fikri gazetede sıklıkla vurgulanmış, devletin geleceği için ortak bir paydada buluşulması gerektiği ifade edilmiştir. Bu konuda hem iktidar hem de muhalefet partilerinin birbirlerine karşı sorumlu olduğu, farklı düşünceleri temsil eden siyasi partilere temsil hakkının tanınması gerektiği söylenmiştir (Kaya, 2017: 1981).

Yayın hayatı boyunca muhalif bir politika takip eden gazete meşrutiyet, adalet, hürriyet, Kanun-ı Esasi ve demokrasi kavramlarının halk tarafından benimsenmesi için mücadele etmiştir. Gazete, ülkenin sosyal, iktisadî, idarî ve siyasî açıdan gelişmesini istemiş, bu sebeple ülkenin sorunlarını sıklıkla gündeme getirmiştir. Ülkenin içinde bulunduğu sorunlara vurgu yaparak hükümete uyarılarda bulunmuştur (Demir, 2014: 44).

“Âdem-i Merkeziyetçilik” görüşünün gereği olan yerel yönetimlerin yetkilerinin artırılması gerektiğini her fırsatta dile getirmiştir. Osmanlı’yı meydana getiren etnik unsurların temel hak ve özgürlüklerinin tanınmasını, anadilin hak olduğunu vurgulamıştır (Özçelik, 2001: 150). Halkı bilgilendirme amacı taşıyan gazete, okuyucu telgraflarına, mektuplarına, taleplerine yer vermiş, bağımsız fikirlerin temsilcisi olmuştur. Halk iradesini her şeyin üstünde tutmuş, baskıya dayalı otoriteye karşı çıkmış, kamuoyu oluşturmaya çalışmış ve toplumun sorunlarına çare aramıştır. (Kabacalı, 2007: 100).

Basın özgürlüğü Serbesti gazetesinin önemle vurguladığı konulardan bir diğeri olmuştur. Basın özgürlüğünün teminat altına alınması için hak ihlallerinin önlenmesi ve sona erdirilmesi için gazete yoğun çaba sarf etmiştir. Kamil Paşa hükümetinin basın üzerindeki uygulamalarını eleştirmiştir. Basın hürriyeti, düşünce ve ifade özgürlüğü, eğitime gereken önemin verilmesi, temel hak ve hürriyetler, anadil, âdem-i merkeziyetçilik, etnik kimliklerin

tanınması, adalet ve hukuk gibi toplumun temel sorunlarını gündemine taşımıştır (Kerimoğlu, 2009: 28).

“Bir milletin hayatı hürriyet ve meşrutiyet ile kaim olduğu gibi, hürriyet ve meşrutiyetin devam ve bekası da serbesti-i matbuat ile daimdir. Buna binaendir ki en müstebit hükümetler, en müşeddid hükümdarlar ahaliyi, umum milleti nüfuzu altına almak için en evvel hürriyet-i matbuata musallat olurlar. Onları sansür denen bir zincir-i melânetle bağlamak isterler. Evvela kudret-i maliyelerine müracaat ederler. Büyük fedakârlıklarla vicdan erbabı matbuatı satın almaya çalışırlar.” (*Serbesti Gazetesi*, 16 Kânunusani 1324, sahife 2.)

İnsan haklarıyla ilgili konulara da sıkça yer veren Serbesti gazetesi “*Hukuk-ı Şahsiyesi*” başlıklı haberinde kişi haklarının öneminden bahsetmiştir. İnsan haklarına herhangi bir müdahalenin kabul olamayacağını şu şekilde ifade etmiştir.

“Kanun yok iken hak var idi. Kanunu hak tevliid eyledi. Cemiyet-i beşeriye hal-i temeddüne girince hakkın derecatı tenevvü ettiği gibi hükemay-i hukuk meydan aldı. Ketb-i mukaddese bunu taksim ve tayin ve tahdid etti. Nihayet bugün küre-i arz üzerinde bulunan heyet-i içtimaiyenin umumi hakkı ikiye taksim etti. Biri hakk-ı şahsi diğeri hakk-ı umumidir”. (“*Hukuk-ı Şahsiye Serbesti Gazetesi*, 5 Teşrinievvel 1324, sahife 2.)

Kanun yok iken hakkın varlığından bahseden gazete “*kanun-ı hak tevliid eyledikçe*” yani kanunların kişi haklarını gözettiği sürece meşrutiyetin ilkelerinin tam anlamıyla yerine getirileceği ifade edilmiştir.

“Devletler, “hâli temeddüne girince” yani modernleşmeye başlayınca hakkın derecatı “tenevvü ettiği gibi” çeşitlenmiş, zenginleşmiş ve “hükema-ı hukuk” hukuk bilimi meydan gelmiştir. “İnsanlara temel hakları Kitab-ı mukaddese’de takdim, tayin ve tahdit eylenmiştir. Nihayet bugün güruh-ı arzı üzerinde bulunan heyet-i içtimaiyenin umumi hakkı ikiye çıkmıştır. Bunlardan biri “hakk-ı şahsi”, diğeri de “hakk-ı umumi”dir.” (*Hukuk-ı Şahsiye Serbesti Gazetesi*, 5 Teşrinievvel 1324, sahife 2.)

Hakk-ı şahsi yani temel haklar kişilerin doğuştan getirdiği ve kimsenin müdahale hakkının olmadığı haklardır. Devletin görevi, yurttaşların özgürlüklerini korumak, sosyo-ekonomik haklarını temin etmek, adalet ve fırsat eşitliğini sağlamak ve bireylerin temel haklarını yasalarla garanti altına almaktır. Bu suretle devlet hem görevini yerine getirecek hem vatandaşın güveni kazanacak hem de vatandaşın devlete olan bağlılığını sağlayacaktır (Çetin, 2001: 221). Bu bağlamda, modern vatandaşlık, öncelikle, hukuki anlamda bireyin devletle olan ilişkisini belirleyen bir mensubiyet statüsü olarak ele alınmıştır. Devlet merkezli vatandaşlık anlayışında, belirli bir siyasi egemenlik alanının içinde yaşayan herkes koşulsuz olarak

vatandaş kabul edilmiş ve her vatandaşın sahip olduğu kişilik hakları tanımlanmıştır (Özkazanç, 2009: 253).

Gazete tarafından kişilik hakları, temel insan hakkı olması nedeniyle korunması mutlak bir hak olarak görülüp, bireylerin haysiyeti, şahsi yaşamları, temel sağlık hizmetleri bireylerin sahip oldukları temel hakları olarak değerlendirilmiştir (Oğuzman, 2014: 153). Bireylerin toplumsal, siyasal yaşama katılmasını sağlayan temel hakların korunması için devlet iktidarının tabii anayasal haklarla sınırlandırılması ve devletin tabii haklara herhangi bir müdahalede bulunmaması kabul edilmiştir. Gazete özellikle konu ile ilgili ilk yasal düzenlemenin 1876 tarihli Kanunu Esasinin “*Tebaa-ı Devleti Osmaniye'nin Hukuku Umumiyesi*” ile sağlandığını söylemiştir. Gazeteye göre; 1909 değişikliği ile kamusal haklar genişletilmiş ve temel haklar koruma altına alınmıştır. Bu sebeple kişi hak ve hürriyetleri dokunulmazdır. (Siebert, Öztan, 1969: 223-224).

Adaletin dağıtımında haklar tam anlamıyla teslim edilmediğinde toplumsal bir kaos meydana gelir ve kurumları oluşturan gerekli unsurlar da sağlanamaz. Bu açıdan gazetede adalet ve adil dağıtım ilkelerinin, insan hakları ve özgürlüklerin ne denli önemli olduğu ortaya konulmuştur. Adaletin olduğu toplumlarda herkes için eşit hak ve özgürlükler sağlayan bir toplum modeli tasarlamış, İnsan özgürlüğü ve eşitliğine dayalı bir adalet sisteminin kurulmasına gayret etmiştir (Özbay, 2014: 37). Adaletin sağlanmadığı bir yerde bir arada yaşamının olanağı olmadığı gibi huzursuzluk, kargaşa, kavga ve ölümlerin de hayli yükseleceği belirtilmiştir. Sağlam bir temele oturtulmuş adalet sistemi devletlerin devamları için de zaruret olarak görülmüştür. Meşrutî yönetim anlayışının yerleşmesini isteyen Serbesti Gazetesi adaletin öneminden sıklıkla bahsetmiştir (Topakkaya, 2006: 98).

Serbesti Gazetesi, “*Adliyemiz*” başlıklı haberde adaletin öneminden bahsetmiştir. Meşrutîyetin ilanından sonra devletin ilk etapta yapması gereken düzenlemenin adalet sisteminde olduğu ifade edilmiştir. Gazeteye göre; devletin en önemli vazifesinin adaleti sağlamaktır. Çünkü halk adaletsizlikten perişan olmuştur.

“Evvel emirde ıslahatı icab eden şeylerden birisi de adliyemizdir. Devletin bir taraftan hakkı ve diğer taraftan vazifesi olan emri deruhte etmiş olan adliyemiz vaktiyle hal-i taassub emrar etmiş ve millet için nakabil-i iltiyam rahneler açtı.” (“*Adliyemiz*,” *Serbesti Gazetesi*, 25 Teşrin-i sani 1324, sahife 1.)

Gazeteye göre, Tanzimat’ın ilanından sonra ülkede kısmen adalete uygun davranılmış, o vesile ile adliyede bazı düzenlemeler meydana gelmiştir. Fakat bu uygulama kısa süreli olmuştur. Adalet sisteminin kötüye kullanılması sistemde eksiklikler meydana getirmiş ve sistemi kısa sürede çökertmiştir. Bu durum; adaletin tanziminden başka çare bırakmamıştır.

“Tanzimat-ı Hayriyeden sonra bazı zevatın bu hususa haklı idrak etmeleri neticesi olarak adliyeye bazı ıslahat vücuda getirilmiş ise de sonra tahaddüs iden ahval-i esef-i iştilal bu ıslahatın görülmesine sebep olmuştur. Asul cay-ı teessüf ciheti şu der ki adliyemizin temini adalet hususundaki kusuru görülmekten başka adliyemizin teşkilatınca dereceyi-i fasılaya vasıl olduğu mevcuttur.” (“Adliyemiz,” *Serbesti Gazetesi*, 25 Teşrinisani 1324, sahife 1.)

Gazete, adalet sisteminde yapılmaya çalışılan düzenlemelere rağmen “*Hâkimlerimiz Hala Eski Meslekte*” diyerek fevran etmiştir. Hâkimliğin oldukça önemli görev olduğunu, hâkimlerin görevlerini kötüye kullanmalarından dolayı pek çok evin ocağın söndüğünden bahsetmiştir. Gazetede insan hayatını etkileyen kararlar veren hâkimlerin nasıl bir sığata sahip olmaları gerektiği anlatılmıştır.

“Hâkim ne büyük unvandır. Hâkim ki bu kudret makamına kaimdir. Bir söz ile adam indirir, bir karar ile koca bir hanüman söndürüyor. Yine bir sözle bir mazlum kurtuluyor. Yine bir karar ile koca maliki harab iden muhafaza ediliyor. Bu kadar kudrete malik olan (hâkim) ne gibi evsafa malik olması iktiza eder?” (“Hâkimlerimiz Hala Eski Meslekte”, *Serbesti Gazetesi*, 24 Teşrinisani 1324, sahife 1.)

Gazetede hâkim atamalarının etraflıca düşünülerek yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Adaletin tesisinde bir işin nasıl yapılması veya yapılmaması gerektiğini bildiren ilahi hükümler vardır. Bu hükümler Kuran’da sarıh bir şekilde ifade edilmiştir. Bu hükümler doğrultusunda hareket edilmiş olsa devletin bu kadar sorunu olmaz diyerek konudan hassasiyetle bahsedilmiştir.

“Cay-ı te’emmül olan bu nukat-ı mühimmeyi ahkâm-ı şeraiyye kavanin-i medeniye o kadar düşünmüş ve o derece kavaid-i mühime vazetmiştir ki mevcubince intihab-ı hükkam edilmiş olsa beşeriyetin ademiyet büyük büyük belalardan kurtulmuş bir âlem-i asud ki içinde kalmış olurdu.” (“Hâkimlerimiz Hala Eski Meslekte”, *Serbesti Gazetesi*, 24 Teşrin-i sani 1324, sahife 1.)

Gazeteye göre ülkemizde adalet sistemi tam manasıyla tesis edilmediğinden insanlar hak arama mücadelesine girmiş ve hak davasında faaliyet göstermiştir. Bütün bu çalışmalara rağmen halk devlet adamlarının seçiminde gereken hassasiyet göstermemiştir. Devlet adamı vasıflarına sahip olmayan pek çok yöneticiyi göreve getirmiştir. Gazete ülke insanların bu anlamda en geri millet olduğunu söylemiştir.

“Hatta hak hilafatında harekete bile meydan kalmayarak terbiye-yi zihniyeye kâmil bulurdu. Teessüf olunur ki cem’iyyât-ı müteaddidenin kısm-ı azamı ve hassaten biz Osmanlılar intihab-ı hükkamda taharrî-i evsaf hâkimiyette en geri kalmış bir millet olduğumuz itiraf

edilmiyordu”. (“Hâkimlerimiz Hala Eski Meslekte”, *Serbesti Gazetesi*, 24 Teşrinisani 1324, sahife 1.)

Gazete, hakkın, yasalarca kabul edilip hayata geçirilmediği sürece toplumun her kesiminin mutlu olamayacağını ve haksızlığa uğrama duygusunun ortadan kalkmayacağını belirtmiştir. Serbestî gazetesinde yer alan “*Diyarbakır’dan Mektup, Diyarbakır Hapishanesinden Bir Sada*” adlı haberinde Diyarbakır Hapishanesindeki mahkûmun duyguları anlatılmıştır. Mektupta mahkûm, Meşrutiyetin sağlamış olduğu hürriyetten, uhuvvetten ve müsavattan mahrum olduğu ifade edilerek Diyarbakırlıların hükümetin nazarında neden yer etmedikleri sorgulanmıştır.

“Ey Osmanlılar, Ey aslanlar, ey mahrumu bulduğumuz hürriyeti istirdad eden kahramanlar, ey İstanbul ve memalik-i mütemeddinede fahurane imrar-ı hayat eden ahrar! Şanlı ordularımız, şeci, fa’al Jön Türklerimizin şehit ve gazilerimizin istihsal etmiş oldukları müsavattan, Kanun-i Esasi’den, hürriyet ve adaletten bizler yani (Diyarbakırlılar) hisse-mend olmayacak mıyız? Bir toprağın mahsulü değil miyiz? Yoksa: Tabiatımızda mı fark vardır nedir? Osmanlı olduğumuz halde zaman-ı hazırımızla nisbet kabul etmeyecek malumat-ı müstebidaneye neden hedef olalım. Bize de yazık değil mi?” (“Diyarbakır’dan Mektup Diyarbakır Hapishanesinden Bir Sada,” *Serbestî Gazetesi*, 11 Teşrinisani 1324, sahife 3.)

Serbestî gazetesinde yer alan “Düşündüm ki” başlıklı haberde meşrutiyetin temel değerlerinden olan hürriyet, adalet, eşitlik ve kardeşlik kaidelerinin lafta kaldığı, icraatta bir uygulamanın görülmediği anlatılmıştır. Meşrutiyetin temel değerlerinin sadece erkeklere tanındığı kadınların aynı haklara sahip olmadığı vurgulanmıştır. Kadınların neredeyse istibdadı nurla arar halde oldukları, meşrutiyetin, eşitliğin daha yerleşmeden bozulduğu belirtilmiştir.

“Erkan-ı erbi’â meşrutiyet olan (Hürriyet, Adalet, Uhuvet, Müsavat) dan sonuncunun bir lafz-ı mevhumdan ibaret kaldığını inkâra mecal yok. Biz erkekler bütün bahşâyış-i inkılabı kendimize hasra ile vücud-ı milletin nef-i diğerini teşkil eden nisvanımıza bir hassa ayırmadık. Hele ramzanın devamınca biçareler devr-i istibdada rahmet okutacak tazyik ve taarruza maruz kaldılar. Şimdi de murabba’-ı meşrutiyetten uhuvvetin daha yerleşmeden sukutunu görüyoruz. (“Düşündüm ki,” *Serbesti Gazetesi*, 13 Teşrinisani 1324, sahife, 1.)

Düşünce ve ifade hürriyeti de gazete sıklıkla tartışılan konular arasında yer almıştır. Kanun-i Esasi ile tanınan düşünce ve ifade özgürlüğünün sınırlanması zaman zaman tepkiyle karşılanmıştır. Serbestî Gazetesi’nde yer alan Hasan Fehmi’nin “Sukut mu edeceksiniz?” başlıklı makalesinde, Hasan Fehmi’nin eleştirilerine karşı Kamil Paşa Hükümetinin tehditleri anlatılmıştır.

“Bugünlerde hakkımızda Kamil Paşa'nın yine hafiyen hücumlarda bulunduğunu işitiyoruz. Teessüf ederiz. Biz ki: “zulmün, istibdadın en dehşetli, en şiddetli devre-i cehennemisinde söyledik. Minfallere sürüldük yine söyledik. Zindanlara atıldık, bi-perva, bir-mehabe yine söyledik. Mezara, Marmara'nın kar-ı na-yabına, atılsa idik hiç şüphe yok ki zerrat-ı cismaniyemiz yine söyleyecekti. Ruhlarımız vatanın devr-i istibdad ile zulemat-ı kabri andıran afak-ı siyahında hem de zalimlerin başucunda çırpınarak söylesek feryad edecekti.” (“Sukut mu Edeceksiniz,” *Serbestî Gazetesi*, 10 Teşrinisani 1324, sahife, 2.)

Hasan Fehmi hayatını vatan için feda edeceğini, memleketin hürriyete kavuşması için sonuna kadar savaşaacağını bu sebeple hakkında verilen hükmün kendisini yıldırmayacağını ve hak bildiği yoldan asla vazgeçmeyeceğini beyan etmiştir.

“Hâlbuki bugün vatanımızda hürriyet ilan edilmiş. Meşrutiyet hüküm-ferma, Kanun-i Esasi hastaların amel-i cengizanesine rağmen nüfuzunu, hâkimiyetini icra ederken sükût mu edeceksiniz? Hâşâ! Zalimler, müstebitler, çıldırsın, kudursun ve parça parça olsun. Biz ki hayatımızı vatana, saadet-i vatana vakfetmişiz. Emelimizi milletin terakkisine, saadetine hasr eylemişiz. Hiç sukut eder miyiz? Varsın reis-i vükela, heyet-i vüzera davalar açsın, hâkimler hapsimize, nefyimize hatta idamımıza hüküm etsin. Evet, hüküm etsin yine söyleyeceğiz.” (“Sukut mu edeceksiniz,” *Serbestî Gazetesi*, 10 Teşrinisani 1324, sahife 2.)

Posta ve Telgraf nezareti II. Abdülhamit döneminde kurulmuştur. Dönemdeki baskı ve istibdat kurumun görevini tam manasıyla yapmasına engel olmuştur. Posta ve telgraflara sansür uygulanmıştır. Muzır görülenler sahiplerine ulaştırılmamış ve çoğunlukla imha edilmiştir. Bu uygulamaya 1909 değişiklikleriyle son verilmiş, fakat kanuna riayet edilmemiştir. Serbesti gazetesi Osmanlı Postaları ve Postaneleri “*Posta ve Telgraf Nezaretinin Nazarı Dikkatine;*” başlıklı gazete haberinde Kanun-i Esasinin 119. Maddesi¹⁰ gereğinde posta ve telgrafların mahkeme kararı olmadan okunmayacağına dair hükmün yerine getirilmemesinden de bahsetmiştir.

“Bizim her hususumuz gibi mucib-i bidar ve efâl ve bâis kıl u kâl bazı ahvalden biri ve belki birincisi Osmanlı postalarıdır, postaneleridir. (Osmanlıların Te'alisi muhaberatin intizamına girmesi ile olabilecektir) Bu kaziye gayrı kabil itirazdır. Çünkü haricindeki umurun layıkıyla icrası ona vabestedir. Postahaneler eskiden birer muharreb-i haneman birer mefsedât bi aman edilir. Dur-ı rezil istibdadın en büyük mikyasındaki numunesi postahane idi. Orada yalnız tarafeyn-i beyinde bilinmesi şart olan mektubular bila perva açılır. Hak ve hakikatten korkmadan, utanmadan her hangi bir mahalden tevdi edilen emanete hıyanet

¹⁰Postahanelere mevdu evrak ve mekatib müstantik veya mahkeme kararı olmayınca açılmaz.

edilirdi.”(“Osmanlı Postaları ve Postaneleri Posta ve Telgraf Nezaretinin Nazarı Dikkatine”; *Serbesti Gazetesi*, 25 Teşrin-i sani 1324, sahife 1.)

Kanun-i Esasi değişikliğinden önce postaların ve mektupların açıldığından bahseden gazete, artık gelen evrakların yalnızca kayıt altında alınabileceğinden bahsetmektedir. Buna rağmen evrakların zaman zaman açıldığını, kaybolduğunu, yanlış adreslere teslim edildiğini ifade etmiştir.

“Eskiden her gazete ve mektup resmen açılır, okunur mahline verilmezdi. Şimdi is her nevi evrak-ı muhabere hususu sarf gibi zabıt ediliyor. Bir yerden bir gazete gönderiliyor. Arada sırada eksik geliyor. İhtimal postahanelerde açılıyor yahut eser tesamü olarak kaybolup gidiyor. Daha geçen gün ikdam gazetesinde Sivas duyun-ı umumiye nezareti muhasebe başkâtibi saadettin efendiye gidecek bir kartpostalın Bursa’da tüccardan Sarim Efendiye verilmesi iki postahanece vuku bulan eser-i tespittir. Postahanelerce bu bir nakisadır. Çünkü kartpostalın üzerindeki adres yanlış olarak gönderildiği adresle o kadar mübayindir ki insan buna acı acı tebessüm eder”. (“Osmanlı Postaları ve Postaneleri Posta ve Telgraf Nezaretinin Nazarı Dikkatine”; *Serbesti Gazetesi*, 25 Teşrinsini 1324, sahife 1.)

Bu uygulamanın Meşrutiyet dönemiyle bağdaşmadığını, adresin yanlış yazılarak postaya teslim edilmemesinin affedilemez bir hata hatta traji-komik bir hadise olmasından bahsedilmektedir.

“Belki de şu devre-i terakkimizde böyle bir halin vukuna ağlar. Her ne kadar Sivas’a gönderecek mektup ile kartpostalın ücretlerinde ufak bir fark var ise de her halde acele yazmak ve o günkü postahaneye yetiştirmek üzere verilmiş bir varaka-yı muhaberenin böyle mübayin olduğu kadar bir da bir körün bile yapamayacağı bir kusurdan naşi vaktiyle yerine gidememesi af edilemez.” (Osmanlı Postaları ve Postaneleri Posta ve Telgraf Nezaretinin Nazarı Dikkatine”; *Serbesti Gazetesi*, 25 Teşrinsini 1324, sahife 1.)

Bireysel özgürlüğün, etnik kimliklerin, anadilin varlığını savunan *Serbesti* gazetesi, farklı etnik unsurlara dayalı devletlerin bünyesindeki dillerin, benliklerin, kimliklerin tanınması gerektiğini belirtir. Eğitim hakkı, düşünce özgürlüğü, düşünceleri ve bilgileri yayma, kanaat ve ifade özgürlüğü ile anadilinde eğitim hakkı temel bir haktır. (Karademir, 2017; 1). *Serbesti* gazetesi, “*Düşündüm ki*” başlıklı gazete haberinde anadilde eğitim veren okulların açılması gerektiğini bu sayede toplumsal gelişmede önemli bir hamle olacağını ifade etmiştir.

“Kitle-i Osmaniye ve ahdenin tevellüdüne mâniadır. Bilakis istenir ki Arnavutluk’ta, Kürdistan’da, Lazistan’da mektepler açılsın. Arnavutça, Kürtçe, Lazca, Çerkesçe talim ve tedris olunsun. Bu sayede oralarda maarif daha çabuk uyanır. Bu cehaletin zail olmasıyla nekes-i istibdad korkusu azalır. Yalnız cümlemiz toplanıp (Osmanlı) namı altında (Vatan müşterek

Osmaninin) devamına çalışalım. Uhuvveti ben böyle anlıyorum.” (“Düşündüm ki,” Serbesti Gazetesi, 13 Teşrinisani 1324,sahife, 1.)

Serbestî gazetesi Osmanlı Devleti'nin yerel yönetimler sistemi hakkında da halkı bilgilendirmiş, belediyelerin çalışma sistemlerini eleştirmiştir. Gazetede “Belediyemiz” başlıklı yer alan haberde caddelerdeki düzensizlikten bahsedilmiştir. Halkın konu ile ilgili şikâyetine rağmen caddelerdeki çöplerle ilgili bir düzenle yapılmadığı anlatılmıştır. Şehrin sokaklarıyla ilgili sorunlara belediye reisinin ilgisizliği gazete tarafından eleştirilmiştir. Belediye reisine; “şehremanetinin o mevki düzenlemeye layık görmediğinden dolayı mı hiçbir icraat yapmadığı” sorulmuştur.

“Caddelerin âdem-i intizamından, mürûr ve uburun duçar-ı müşkülât olmasından şikâyet eden gazetelerin şehremanetine ifham-ı meram edememesinden ve yahut şehremanetinin o mevki İhrâz etmeğe layık olmamasından mıdır neder hala icraata benzer bir şey göremiyoruz. Vâkıâ şehremanetinin tedvir-i umur etmekte ki âdem-i iktidar ve mahareti hatta aklama havale edilecek evrakın tabiiyetindeki âdem-i ma'lumatları bizce müsellemler ise de hayat ve intizam memlekete taalluk eden böyle mesail-i mühimede izhar-ı rehâvet etmeleri öteden beri takip ettikleri meslek-i atalet-perverâneye bizde tamamıyla kanaat hâsıl ediyoruz.” (“Belediyemiz,” *Serbesti Gazetesi*, 11 Teşrin-i sani 1324, sahife, 3.)

156

Serbesti gazetesinde yer alan “*Beyazıt Cemiyet-i Hayriyesi*” başlıklı haberinde Cuma hutbelerinde ihtiyaç sahipleri için toplanan yardım paralarının akıbeti hakkında hükümete hesap sorulmuştur.

“Devr-i istibdadın tesirleriyle şimdiye kadar içtima ederek ne kendi halini ve ne umum cinsinin ne de milletin vatanın selameti için vakf -ı hayat eden ve kış kıyamette hudut boyunda bulunan asker evlatlarını düşünebildi. İane-i cuma'i icap ettiği vakit hükümet memurlara müracaat eder. Gönlü olsun olmasın maaşlardan katm olunur. Vilayete gönderilen iane biletleri cebren ahaliye tevzi edilirler. Paraları İstanbul'a gönderirler. Mal-i sarfî meçhul kaldırır mı?” (*Serbesti Gazetesi*, 11 Teşrin-i sani 1324, sahife 3.)

Sonuç

Gazete insanların bilgi edinme ihtiyacından doğmuş ve dünyada meydana gelen sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik ve teknik alanlardaki tüm gelişmelerle paralellik göstermiştir. Kâğıt ve matbaanın insan hayatına girmesiyle kitaplardan sonra gazeteler ve dergiler ortaya çıkmış, bu durum bilginin yayılımını hızlandırmıştır. Bilginin yayılma hızı halk kitlelerini derinden etkilemiştir. Siyasi konulara ilişkin düşüncelerin ifade edilmesi muhalif gazeteciliği meydana getirmiştir. Muhalif gazetecilik kısa sürede tüm dünyada ilgi görmüştür. Siyasi mücadele

basının temel görevi haline gelmiştir. Bu durum hükümetleri tedirgin etmiş ve basın özgürlüğünün kısıtlanmasına neden olmuştur. Kimi yazarlar, kimi gazeteler ve gazeteleri yayımlayanlar cezai yaptırıma maruz kalmışlardır.

Osmanlı Devleti'nde matbaanın gelişip yaygınlaşması ve basının toplum hayatında yer etmesi Avrupa'dan yaklaşık 200 yıl sonra ortaya çıkmıştır. Buna rağmen muhalif gazetecilik Avrupa'dan daha hızlı gelişme göstermiş, devlet ve siyaset hayatında yeni gelişmelere neden olmuştur. II. Meşrutiyet basını devlet mekanizmasının oluşmasında, devlet toplum ilişkisinin yapılandırılmasında, kitle kavramının, sivil örgütlerin ve siyasi partilerin meydana gelmesinde önemli bir rol oynamıştır. Basının gücünü, toplumsal yaşamdaki önemini bilen İttihat ve Terakki Cemiyeti başlangıçta gazetelerin yaygınlaşmasına hiçbir engel çıkarmamıştır. Gazetelerin siyasal zeminde kitle hareketi oluşturmaya başlaması, siyasal sistem için tehlike arz etmeye başlamıştır. Bu durum İttihat ve Terakkiyi harekete geçirmiştir. İttihat ve Terakki'nin basın üzerindeki politikası muhalif basını meydana getirmiştir.

Dönemin en önemli gazetelerinden Serbesti gazetesi ülkenin içinde bulunduğu siyasal gelişmelerden dolayı iktidara karşı sert eleştirilerine başlamış ve meşrutiyetin en çok okunan gazetelerinden birisi olmuştur. Serbesti Gazetesi döneme damgasını vurmuştur. Serbesti, kitlelerin sesi olmayı başarmış, devrimci bir politika anlayışıyla yayın yapmıştır. Muhalif gazeteciliğin yerleşmesini sağlayan Serbesti, gözü pek gazetecilerin varlık kazanmasında da ön ayak olmuştur. Gerek İttihat ve Terakki Cemiyeti gerek Hilmi Paşa Hükümeti basının bir güç haline gelmesi üzerine muhalif basının simgesel isimlerini baskıya tabi tutmuştur. Gazetenin başmuharriri Hasan Fehmi Bey, İttihatçılardan almış olduğu tehditlere rağmen yazdıklarından taviz vermemiştir. Baskılar karşısında direnenler faili meçhul cinayetlere kurban edilmiştir

Hasan Fehmi Bey'in eleştirel düşünceleri sebebiyle öldürülmesi toplumda bir infial yaratmış, Meşrutiyetle başlayan özgürlük ortamı bir süre sonra kargaşa ortamına dönüşmüş ve ilk basın şehidi verilmiştir. Hasan Fehmi'nin öldürülmesi ülke tarihini sarsıcı olayları meydana getirmiştir. Ülkedeki muhalifleri birleştirmiş ve ülke tarihinde görülmemiş bir kitle gösterisine neden olmuştur. İttihat ve Terakki yönetimine duyulan tepki kısa süre sonra, yönetime karşı yapılan bir eylem olarak tarihe geçen 31 Mart Vakasının yaşanmasına neden olmuştur. Bu durum Serbesti gazetesinin dolayısıyla Hasan Fehmi Bey'in söylemlerini ve eleştirilerini toplum üzerinde gözler önüne sermiştir.

Serbesti, siyasal yaşamdaki varlık mücadelesinde pek çok engelle duruşundan asla taviz vermemiştir. Osmanlı vatandaşlarını ülke sorunlarıyla ilgili konularda görüşlerini dile getirmelerine olanak sağlamıştır. Siyasi bir oluşum gerçekleştirmiş, kendisinden sonra meydana

gelen fikri oluşumların zeminini hazırlamıştır. Serbesti Türk basın tarihinde önemli bir yer teşkil etmiştir.

Kaynaklar

- Abadan, N. (1961). Gazeteciliğin Gelişim Safhaları. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 16 (1), 118- 140.
- Alan, S. (2019). Tanzimat Dönemi (1831-1876) Osmanlı Basını ve Vekay-i Mısıriyye. *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 3, 46-56.
- Akşin, S. (1974). Fedakaran-ı Millet Cemiyeti. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 29 (1), 125-136.
- Akşin, S. (1987). *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Armaoğlu F. (1997). *19. Yüzyıl Siyasî Tarihi, (1789-1914)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ataman, B. (2009). Türkiye’de İlk Basın Yasakları ve Abdülhamit Sansürü. *Marmara İletişim Dergisi*, Sayı: 14, 21-49.
- Ayaz, E., Erdem M., Kuloğlu Y. (2015). II. Meşrutiyet Döneminde Bir Faili Meçhul: Hasan Fehmi Bey. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 5 (1), 107-117.
- Aysal, N., (2006). Örgütlenmeden Eyleme Geçiş: 31 Mart Olayı. *Atatürk Yolu Dergisi*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Sayı: 37-38, 15-53. Sayı: 37-38, 15-53.
- Benek K. (2016). Osmanlı’da Basının Doğuşu ve II. Meşrutiyete Kadarki Gelişimi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 6 (7), 27-39.
- Berkes, N.(2003). *Türkiye’de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Budak A. (2012). Fransız Devrimi’nin Osmanlı’ya Armağanı: Gazete Türk Basınının Doğuşu, *Turkish Studies*, 7 (3), 663-681.
- Ceylan A. (2006). Tanzimat Dönemi Osmanlı Basım ve Yayımında Hukuki Düzen (1839-1876). *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, Sayı:1, 139-155.
- Coşkun, M. (2019). Mevlanzade Rıfat Bey’in Gazetecilik Hayatı ve Siyasi Faaliyetler. *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çakır, H. (2011). Tercüman-ı Ahvâl. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 40, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Çetin, H. (2001). Liberalizmin Temel İlkeleri. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2 (1), 219-237.
- Ertuğ H. R. (1959). *Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi*, İstanbul: Sulhi Garan Matbaası.
- Demir, K. (2014). Osmanlı’da Basının Doğuşu. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 5, 57-88.
-

-
- Demir, H. F. (2018). II. Meşrutiyet Dönemi'nde Serbesti Gazetesi ve Başyazarı Hasan Fehmi'nin Misyonu. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Doğan, C. (2013). II. Meşrutiyet'in Kimlik Arayışlarına Bir Örnek: İttihad-ı Anasır-ı Osmaniye Heyeti, Nizamnamesi, Yapısı ve Amaçları. *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8 (5), 173-192.
- Ebüzziya, Z. (1993). Ceride-i Havadis. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 7, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Gazel, A. A. (2019). İkinci Meşrutiyet Döneminde Kâmil Paşa'nın İktidardan Düşürülmesi ve Askerlerin Buna Etkisi. *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 5 (8), 51-69.
- Gülaçar A, G. (2018). II. Meşrutiyet Dönemi İktidar Oluşumu Sürecinde Basının Rolü. *Vakanüvis- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 3 (105), 105-128.
- Hanioğlu M. Ş. (2001). İttihat ve Terakkî Cemiyeti. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 23, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hastaş M. T. (2012). *Ahmet Samim II. Meşrutiyette Muhalif Bir Gazeteci*. İstanbul: İletişim.
- Issı, M. (2010). Hürriyet Âşığı Bir Osmanlı-Kürt Aydını Mevlanzâde Rıfat Bey. *Toplumsal Tarih*, Sayı: 196, 2-10.
- İsayev T. (2021). 1876 Anayasası'nda 1909'da Yapılan Değişikliklerin Amaçları ve Uluslararası Antlaşmaların Yapılışı İle İlgili Değişikliğin Amaçlara Uygunluğu. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4 (2), 347-361.
- Kabacalı A. (1990). *Başlangıcından Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Kabacalı, A. (1993). *Türkiye'de Siyasal Cinayetler*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Kabacalı, A. (2007). *Bir İhtilalcinin Serüvenleri Doğmayan Hürriyet ve Yarıda Kalan İhtilal*. İstanbul: Güner Yayınları.
- Karademir, A. (2017). Liberal Çok kültürcülük: (Çok) Ulusalçı Liberalizm ve Azınlık-içindeki-Azınlıklar Sorunsalı. *Kilikya Felsefe Dergisi*, C:1, 19 -41.
- Kaya, Y; Müezzinoğlu E. (2017). Siyasi ve İdeolojik Kimliğiyle Mevlanzade Rıfat Bey. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6 (3), 1976-1997.
- Kerimoğlu H. T. (2009). II. Meşrutiyet Döneminde Genel Haklar Savunusu Yapan Bir Gazete: Hukuk-ı Umumiye. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, VIII (18-19), 21-38.
- Koloğlu, O. (2006). *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*. İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Küçükkılınc, İ. (2010). II. Meşrutiyetin İlanında Halk Unsuru. *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
-

-
- Martı M. (1992). *Mevlânâzade Rifat'ın Anıları*. İstanbul: Arma Yayınları.
- Oğuzhan T. (2010). Gazeteciliğin Doğuşu: Eleştirel Bir Tarih yazımına Doğru. *Mülkiye Dergisi*, 34 (269), 219-250.
- Orhan Koloğlu'nun Osmanlı Döneminde Basın Teknikleri ve Araçları'nı İnceleyen Çalışması. (2010) Genel Yayın Koordinatörü: Prof. Dr. Suat Gezgin, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
- Özçelik A. (2001). *Sahibini Arayan Meşrutiyet*. İstanbul: Tez Yayınları.
- Oğuzman K, Seliçi Ö, Oktay, S. Ö. (2014). *Kişiler Hukuku (Gerçek ve Tüzel Kişiler)*. İstanbul: Filiz Yayınları.
- Özbay, H. (2014). John Rawls'un Uluslararası Adalet ve Toplum Kurgusu ile Uluslararası İnsan Hakları Fikri: Uluslararası İlişkiler Açısından Halkların Yasası. *İşletme Bilimi Dergisi*, 1 (5), 35-59.
- Özçağlayan, M. (2008). Gazetelerin Gelişimi ve Gazeteciliğin Geleceği (Yeni Teknolojiler ve Medya Ekonomisi Açısından Genel Bir Değerlendirme). *Marmara İletişim Dergisi*, 13 (13), 131-159.
- Özkazanç A. (2009). Toplumsal Vatandaşlık ve Neo-Liberalizm Sorunu. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 64 (1), 247-274.
- Siebert W., Bilge Ö. (1969). Şahsiyet Hakları İle İlgili Meseleler. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 26 (1), 217-230.
- Şapolyo E. B. (1971). *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü İle Basın*. Ankara: Güven Matbaası.
- Şimşek H. (2008). Yüzüncü Yılında Meşrutiyet'in İlanı ve Gayrimüslim Cemaatler. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (1), 53-72.
- Tezcan, A. (2005). Âli Kararname ve Basın. *Selçuk İletişim Fakültesi Dergisi*, 3(4), 166-172.
- Topuz H. (2014). *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Topakkaya, A. (2006). Bir Söylem Olarak Adalet Kavramı, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1 (2), 97-111.
- Topuz H. (2007). *Özgürlüğe Kurşun*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Tunaya T. Z. (1984). *Türkiye'de Siyasal Partiler. C. 1. İkinci Meşrutiyet Dönemi (1908-1918)*. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Turan, O. (2018). II. Meşrutiyet'in İlanına İlişkin İngiliz Büyükelçiliğinin Değerlendirmeleri. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 60, 65- 86.
- Ulu, Y. S. (2006). İkinci Meşrutiyet Dönemi Türk Basını ve Feyz-i Hürriyet Gazetesi. *Turkish Studies*, 9 (6), 1051-1062.
-

Ekler:

Ek-1

چهارم

۷ شرفین تانی ۱۳۲۶

آیه بیانی

کلمه مؤید ایل بلارستانه بوسنه هرکله
مصر، تونس، کوردی ایلیون
سنه ۱۵۰ آتی آتی ۸۰ هر مشرد
کلمه سارنه ایلیون
سنه ۳۸ عراق
استانبول ایلیون سنه ۱۰۸ هر مشرد
اعلان ایلیون آردسه مقاله ایدیلیر

سربستی

SERBESTI CONSTANTINOPLE

برنجی سه نومرو •

ساحب ومدیری :

مولان زاهد رفته

انور نحریریه ایدامه منافع سمال ایلیون
مدیره صحابت اولور
آدمدن :

یکي بوسنه خایه قارشوسنه فرخ یک کائنده دائرة مخصوصه
قرنه بو کونده پلان اولاق اعادة ایلدیلر .

ششمی ۱۰ پاره

شریطت ادارمه و بلاقرقی جنس و منصب شانلاریک حقوقه خادم یومی غزوه دور

ششمی ۱۰ پاره

تغیر ایله دینکن حقوق شخصیه دن طولای
تکرار ایدر که نظر شرح و تونده مشاوره
ای دور ساقده انواع ایلا کتیر چکن احرار
مغاره، زنداندره کوردیکیز حرمیتدر
بل مهنوسیه نائل اولدیکنیز حرمیت
پوکانه ییوکا کتدر، پویوکا دخی شمه یه
قدر جهات حرمیتد برقان سپر سکوتکنز
ایه ثابت اولمشدر، فقط بالکر شخصیز
دکل طولایسه اولاد و عیالکوزک یعنی وارث
بیز کدخی حق ایلان حق انتصابی بوسان
تروت و سادامانکزک استرادی سزی قضوی
اولورق بومدهن فلانکله لقا و خانا کوزی
براهه پوانکزی بیقان عسالمدرن شنیدی
المعاکره استراده سکز شروعدر بوجدهن
سزی شرح و تندن قانون منع ایدیلور .
کم خدرسه دیسوسن حقوق شخصیه کوزک
ایم استرادی تحریب ایشتی، البت اجتماع
منظر اولدیمن میوزان ملت بوی دوشو .
تیک بومراده مهمه حل ایله سفیل و
بون و مناسیه سفیل و قلال اولاد و عید
لرک دیوچار اولدین شرم مادیشک تلافیه
مکن کلر، فقط دروجیه قدر نون فلاکت
مدار اولکلدر .

تلم ایند هرکم اولورسه اولسون
مفوسانندن حمزی استراده ایدکلدر .
اونرک اعلالی کاشانه ای، وفرحنا حدیه
لری، اوجیلان کی انلری، اوزمین همیه
لری ساتیلدیر .

باین ایلق بیشریه، حریمیه فلاکت
وضروک ایسترا اوسرا قدرکین اولان چایل
مانندن سالت وارایی موده قائله شارجیه
فعله چالیشان معضووزک حقوق صمیه
ومفوسیه درجکر، دیوماری لامندر .
عدالت آنجن اوزمان تأیید ایدیلور .
ران ملت بوز، مومندین علی کوزک
رطن دفاقرلی ایستون دیومندان
سره ور نوده ایلیکیز، چونکرده مندن
الدرک حلق مطلق سیاه لکلیاری اورد .
بموکلان ملت یک اریبور، که حق
ساحی اولانلر خلقین استحصال ایدجهی
قدر فراد، اولجهیه قدر مدافسه دن واز
کیمزلر .

وارد اولان وره
تراوی شریکت زغانی
بیله یوزر . شو قوسنیایه تسویه لک
براز اولسون تأیید ایده بایسون، هرگون
حلق قدرت جهته کوردیک مستحاکم،
چکدیک سفلو حلق تریف ایل تصور ایله
بیتوک مکن دکسدر، قابل یاغوردی،
چاورلی هزارده ک زاده هر به تراویه
حلاصه واسط تالیبه انتیاج کورلی طبیی
ایکین بلمکن بویه زماندره بوکی سائلندن
هرود قانق نصلی مجوز اوته بیلیر .

زمان دها زاده اقتدار ، دها زیاد ، وطن ،
ملت ایچون چالیسه حق اولانلر سربسا کوندر
ملی یعنی تبدیل ایدیلدیر .

تلفاق

روما ۱۸ شرفین تانی — یونان قرالی
بودی ایثابا خارجی نظری موسیه تیونی
ایه اوزون بر ملاقدن سوزنه لوندرده کی
یونان سفیریه پارسده و یانده رومادکی ملاقا
تندن سوزده کرک کوزک یونانسته الحاقی مسئله
شوتنه حکم و فتویه کلدن زوقا کورد .
سک حل نوسه اولویتن نظریه یافته چیکی
بیله مشردر .

پرسبوخ ۱۸ شرفین تانی — روس
ملوطغان بونه مشهسه شفق اولمده
ردوامدر ذات شاهانه ک سکتی آتشد
پونه هر شک عثماری کتقی روسیه
قدرتت محمودیه منظر اولبور . بوجده
پونه هر شک رتسکنه عثمانی برلی تیین
ایلیسی تشیب اولبور نووورمه غرضی
خاجدکی بوشونلرک بوخصوصه فکری
رایلری آقلامق لازمدر دیور .
بودیته ۱۸ شرفین تانی — جارجستان
حدوده صریخته کیدیب کان بون
تزلری شدلی سوزنده تحری ایدیلور بوحریر
اوزیسه ک و سملنده اولبور . تحریرت
دیله اوستراطیوا یخود ساری طردن
اجرا اولمدهن استانبول و سولانک ترتیریک
تأخرانه سب اولبور .

روما ۱۸ شرفین تانی — هرستان و فر
وطاع ترک ایله بر طواق عقیدت حتی تجمیه
ورمیدیکی تربونا یازیلور .
دول مظلمه دن بیشرینک وربری
اصاح بویله سبب اولاق ایلدیور .
سوقا ۱۸ شرفین تانی — ترکا و بلغار
ستان مذا کرانتک اطعای متمدنک شایه ک
نی اصل اساس اولدینی تأیید اولتور .
بلغارستان بلمکن بوشو کرانک حسن
تجمیه دروجی توآ امید اولتور .
براین ۱۸ شرفین تانی — غارب دوقو .
لوتیا لذتباشی و کلینک بولنکسلیه امپراطورک
بوندر بویه لازمکن اشتیاطه رعایت ایدرک
حقوق سلطه ضرر ایرات ایدجک اولاندن
ترق ایدخی مشعر برویغه سیاسیه تشمر
ایلدرد .

بیانات

روما ۱۸ شرفین تانی — یونان قرالی
بودی ایثابا خارجی نظری موسیه تیونی
ایه اوزون بر ملاقدن سوزنه لوندرده کی
یونان سفیریه پارسده و یانده رومادکی ملاقا
تندن سوزده کرک کوزک یونانسته الحاقی مسئله
شوتنه حکم و فتویه کلدن زوقا کورد .
سک حل نوسه اولویتن نظریه یافته چیکی
بیله مشردر .

پرسبوخ ۱۸ شرفین تانی — روس
ملوطغان بونه مشهسه شفق اولمده
ردوامدر ذات شاهانه ک سکتی آتشد
پونه هر شک عثماری کتقی روسیه
قدرتت محمودیه منظر اولبور . بوجده
پونه هر شک رتسکنه عثمانی برلی تیین
ایلیسی تشیب اولبور نووورمه غرضی
خاجدکی بوشونلرک بوخصوصه فکری
رایلری آقلامق لازمدر دیور .
بودیته ۱۸ شرفین تانی — جارجستان
حدوده صریخته کیدیب کان بون
تزلری شدلی سوزنده تحری ایدیلور بوحریر
اوزیسه ک و سملنده اولبور . تحریرت
دیله اوستراطیوا یخود ساری طردن
اجرا اولمدهن استانبول و سولانک ترتیریک
تأخرانه سب اولبور .

روما ۱۸ شرفین تانی — هرستان و فر
وطاع ترک ایله بر طواق عقیدت حتی تجمیه
ورمیدیکی تربونا یازیلور .
دول مظلمه دن بیشرینک وربری
اصاح بویله سبب اولاق ایلدیور .
سوقا ۱۸ شرفین تانی — ترکا و بلغار
ستان مذا کرانتک اطعای متمدنک شایه ک
نی اصل اساس اولدینی تأیید اولتور .
بلغارستان بلمکن بوشو کرانک حسن
تجمیه دروجی توآ امید اولتور .
براین ۱۸ شرفین تانی — غارب دوقو .
لوتیا لذتباشی و کلینک بولنکسلیه امپراطورک
بوندر بویه لازمکن اشتیاطه رعایت ایدرک
حقوق سلطه ضرر ایرات ایدجک اولاندن
ترق ایدخی مشعر برویغه سیاسیه تشمر
ایلدرد .

سک حوت

بر ، یکی سوزک — اوده کد فله، کاک
میته ا — تسلیم یعنی اجل صاف زخم
ایدرک ، بیله علیه عیایه کتوب کیدر ،
کدورک ، کدورک بوزورسیه اوسته کوزلی
شدرک یورومک . آرت و قدر می چقاره،
چقاره ایته ایته یورومک ، صرف اوله
مستقیم .

سالی

۱۳۲۶

SERBESTI CONSTANTINOPLE

برنجی سنه نومبر ۹

ساحب ومدیری :

مولان زاده رفعت

امور تحریریه ایله اداره هیئت مطبعی سالار ایچون
مدیریه مساحت اولور

آدرس :

بیک پوست خانه قارشوسنده فرخ بک خاننده داغنه مخصوصه

فهرتیه کونیه پلان اولور اعاده ایلمز .

آبونه نیتانی

عالمه شایسته ایله باارستان . پوست هرملک
مصر ، قبرس و کردیه ایچون :
سنه ۱۹۰۰ آلتی لیلی ۸۰ غروشدر .

عالمه سازه ایچون :
سنه ۱۹۰۰ فراتیق

استانبول ایچون سنه ۱۰۸ غروش

اعلانن ایچون کورجه مقاله ایله ایلمز .

سختی ۱۰ یاره

سیایات

آوستریا ک دولتی

کندیزی اکا قالدیریم

سربستان ورکه طاع حکومتیه اشتیاق
عسکری وفاق سواره حقدنه غن زارده برنجیل
قیل و قال کورلکه هدر . حقیقت تا ایله حاطه
اولکه بوب نظر بعیرندن قاپیریلورسه حسن
تیجه بی اده ایتمک مشکل اولور . بولک ایچون
اشدای ارمده حال حاضرک کنه ایچوبیلدک
لازمدر .

بلارستانک طاعوری بیخامسه صربستانجه
سور تاق ایلمدیسه . چونکه قرون و سطان
برو آرقه سی کلبه میان اهل مطبعی حاب غریدن
شرقه طوغری توجیه اولنه کلدیکندن شرقه
معلوف اولورق هرکده برطاق آمال تولید
ایش ایدی . بیک ظهور ایدن صربستانده
قریب حرب اردورونیک بالکتر استانبول دک
اقره همراسته قدر تیپوب کاکلکریی دوشو .
نور همان روسیه و آوستریجه بیه تسکین
اشدای موجب برطاق آمال مستطیبه میثلا
اولدقن کندی قوزدارمه اشدیسه . بلارستانک
تکلیف اشوب صرب آمانک اولکه سدا اولور
ایوروش .

وقیه سربستانک دلچسمنه بلارستانه
همجری ده بولک نایجندن بری ایدی . بطورقه
طوغری برنجی ایلمدیسه اولاش اولان
صرب پوزنیقه جباری آمال استنبالی بوسنه
وغنی و دم ایلی طوقه چوردریلر بلار چنلرینه
صرب پوزنیقه و خفی آجنتاری بولک معمولی
ایدی .

صربستانک اک بیوک املی بوسنه ایدی .
بوسنه و هرسلک آوستریه طرفندن اشغال
همدا و وقت ایدی . قلعی سوزنده تسو .
همی زماننده دولت علیه ایدامسی صربلرجه
متصور اولدقندن عاقبت صربلرله وره بیک
امید ایلدیلر ایدی .

قره طاع حکومتی ده عینی خیاری
هرسلک اوزرینه مطف ایش ایدی . بولری
کودن آوستریه ایسه مذکور ایک قلمده
اشدای قلعی سوزنده تمین و تأمین ایتیمک
اوزره موقع مذاکره قوسوبرمانه قلیا قرار
وروش و بری قلمه کیشیمک ایچون مناسب
فرصت انتظار ایتیمک بولایش ایدی .

بولر یه دولت علیه بیک بوسنه و هرسلک
اعاده آله صالح اولتی شویله طوموسون ،
حق اده قاش اولان سار روم ایلی ولایتاری

مشروطیت ادارهیه و بلاترقیب جنس و مذهب مقابلیک حقرقه خادم بوی قزیه در

سختی ۱۰ یاره

اولانلر بو ادمارله اخلاصه مجبوردر . آتله
آقیر بروردرن تنه اونی و چین جاشنده
درس وریمی بیلدیلمز و لشکلات سیایسه
تفرعاتی اسانندن طایفه بیزیمز کوسرتیلر .
همکنسک سعادت قزیه آرزو ایدن
هر آدم باقلل جا . سیایسه اشتراک ناموس
بورجیلدر . بو وظیفه ای اجرا ایدن چارمسز
برقاج خطا ایله بیض اهلقرده بولوتجق
و واقع اولان بوخطا و اهلاردن دولانی
تندیدن بقعه برنی پایادلفرندن اسلا بوخطا
واهمه بولوتانان — مؤاخذکر متغذکر
حسایسز لمن و تقیبعانه اوغرایه جقدر .
برنگه برار کال مؤنویله حسن ایدمکدر
همکنک سعادت و سلامتی بو تقدیرک ائمه
مکل و بلک بتون نقصانلریت و غمنا حقیقتاً
آمال ملیه حصوله کتیردن ادمارک دست
ملیتدهدر . تمییداته معارضتی اولدیمک
ظن اولدیمکده ایتمک . اوتوق سیایسه
مجربیمه ، بی روبا تیلیدیلر لایمدر حیات
بلایسحت عسکوم ایلملی قسط در خاطر
ایش دوکهمندک غدیسه رجه نایمه . برامی
خازرد اسان ترق برار . برنی وجوده کتیردن
طرفندن حصول بولور . بولیه بیلملی ایدی
شویه بیلملی ایدی دیه مناقه ایدن طرفندن
دکل .

همکنسک سعادت آزادی ایدن باقلل
ایسه جمهوریت فرسده ده مورقات ایسه
هم مورقات فرسده ایسه ایسحق ایسحق
ایسه کندی و کورسلکده بولوتانله اخلاصه
قوبولالی هر حاطه برفال قوت تشکیل ایدوب
تقو و تأثیر بی حسن ایشردی . برفرق سیایسه
به اشحاق ایلمیلین ایلمیلین دانغا ای برطرز
حکومت اسقین ادملر بولوتور بولر برلکه
سرتک وغیره باشلاسه حق مشروعه
و عدله خادم قوت تشکیل ایلمش اولو .
برحکومته اشحق بشققرله برلکه
چایطان برآم از حوسله کتیریمیلر . برقاج
کشیمک برلکه چاییشه یلمسی ایچونده
بولتون هر بریشک افکارلاردن برقسق قدا
ایجاری لایمکلر . هرآمده اولوایسه اولسون
کندیبله ناموسکارانه برلکه چاییشه ایچون
اقدانق اده ایدمیلر آدم جدا آجیمه
لاقدار .

بیض تشکیل ایشی برفره ایله چاییشق
ترجیح ایلمدیکی بیض زاماندر بیض
اسابیدن دولتی برفرقله خارجهده چاییشق

غصبی ایشدیکدی و جیهه مقادله ایدمیه مجبور
ایدیمجه اولان باقلان هیتت مکتفمنی بیه
ایله ایدمیلر .

بولک ایچون شمدیک بریشک دیکره
قیرشوسده و خصوصتده ایله حق نمایشردن
قلمی سوزنده استاز ایدمیلر ایدمیلر .

فضلیت سیایسه

سابق امرقا رئیس جمهور دی و زولدرن :
بیض و قفلمر ، مصالح عومومیه منک اسلا .
حق خالصاً آرزو ایدن فقط بو مصالح عومومیه منک
دارمسنده باقلل حصه دار اولایانلر . خطاب
ایدزکی بیون اصلاحات طرفداریته توصیه
اولتجق ایک فصل مهم بولایمیلی سوایک
آرزو ایدرم .

عقیده صحیح برارمسنده . برار عومومه
تطبیق ایدمیلر همکنک اخلاصتک توسیاسی
یک اوقدر ایجاب ایتمز . جمهوریت علیه منده
ارتکاب جرم . شخص علیه منده ارتکاب جرمیدن
دها آقیر برجاندر . بر آدمک ، ایلمی مآل .
ریشده ارتکاب و اختلاس ایله ، متخیضری
ویلیونری ساتون آملله یاغذ فالیتمضر
و مانع بولومسنه مکافآت حیات سیایسه منک
هر طرفه پایلان استحقاقسوزله و اسافله توزیع
مأموریت ایتیمک حیات عومومیه منک افساد
ایدر و اشته بر آدم و انتظام و اضابطلمیزک
کدیمنه اینت اولونان ترقی سوه استمال
ایدن ناموسیز برافقه قاصداردن دهاپوزک
بر دشمنیدر . اکر برعت ناموسیل دکلمسه
هیچ بر ذکا هیچ بر منات آلی قوزدارماز
علی تجیب برغایه مقصوده مستند دکل ایسه
هیچ برحکومت دائمی سوزنده موقبت
کوسترمن . حیات عومومیه منک اشتراک
آرزوسنده بولانلر بر طمانش ایچون مطلوب
اولان شرط اول استر بر مأموریت ایشدای
هوسنده استر سادجه آسراقالباق و نظیفه منق
اجرا آرزوسنده بولوسون ، استحقاق نامایه
برار منک هیتت هرجه منه خدمت ایچون
خاص بریت ایله حرکت ایلمکدر .

لکن بالکتر استحقاق مانع فضالی اخلاص
قیه و حسن خدمت آرزومی کافی نکلمدر .
بر آدم بالکتر منای تقیر ایشدای لایمکلدیکی
درجهده غیرتده ایلمیلدر . اکر سیایسه
مشغول اولتی ایشته بیلرسه تقو و قوتی حسن
ایدیمیلر ایچون باقلل سیایسه مشغول اولدیلر
باقلل سیایسه نصیرتیه ملوت مقصد سیایسه
مناسی . وره ایدی ، بالکمکس جیهه ،

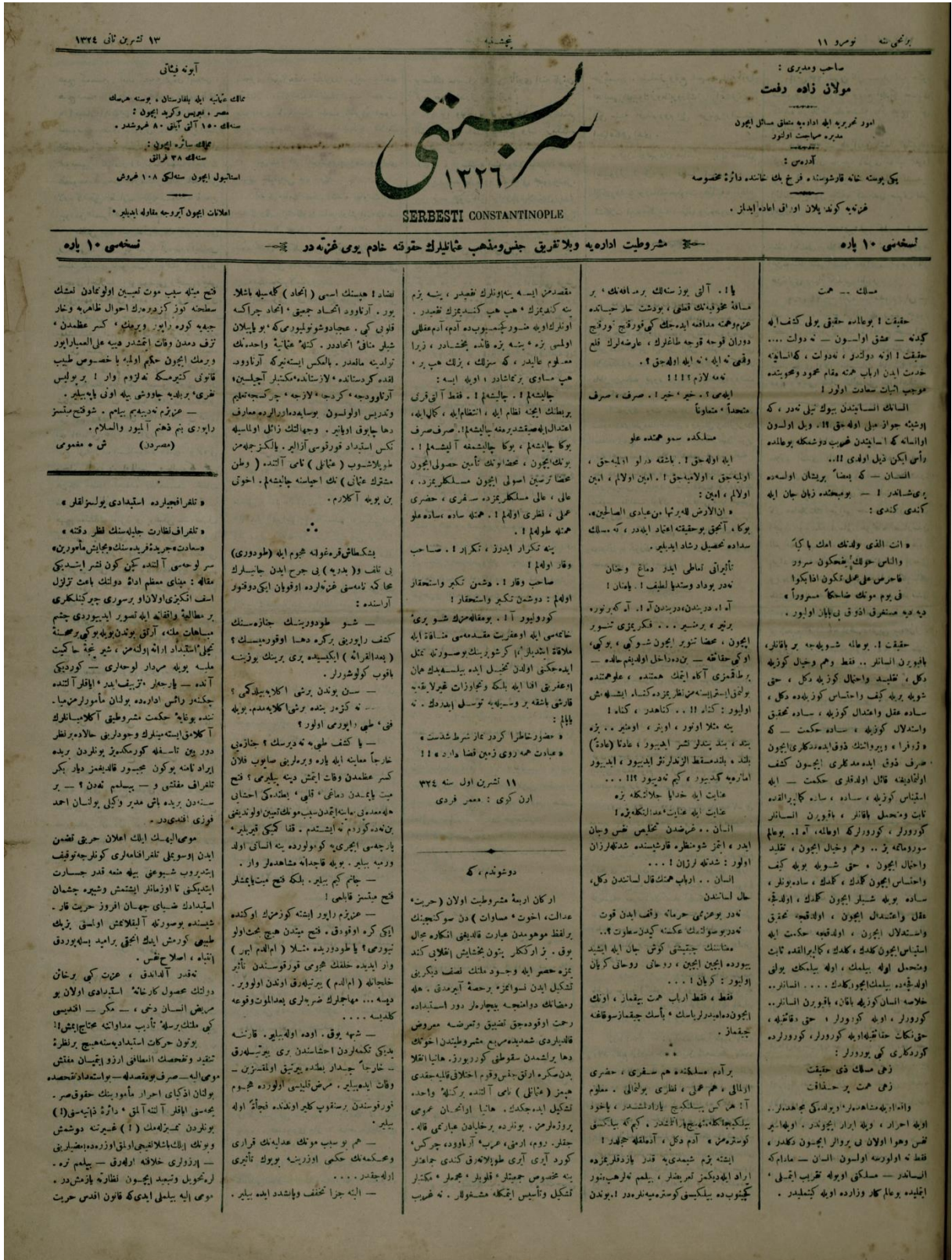
بیک بیه حسن محافظه منقدر اوله میجی
ذهابرتیه مستند ایدی .

اغلاب خیرمن واقع اولدی . دولت عتا
نیه ایچون اده کدی حسن محافظه ایتمک احتیالی
حاصل اولدی . شو سایه حسن ادارتین
ایدیمیلر ترق و تنالی ایدرک ساحب مشروعه
مستطیله بوسنه و هرسلکده ایدامسی ایشدیکدی
احتیالی خاطره کاکه باشلادی .
بولک ایچون اوستریا سکوتی وقت
یکمندن ناکملک اوکتی آلتی مقصد قاصدیه
مهمود حرکت اختیار ایتیمدر .
بونی اجرا ایدن اوستریجه صرب و قره
طاع آملی ده بیک معلوم ایدی
بوسنه و هرسلک جانلاردن طولای
بوزنجه حاصل اولتجق تأثیریه بیلیر ایدی .
بیک بازار سنجاشقک تخمیه سی کویا بوردو
دوا اولتی اوزره اشحقاً اشحق ایشدیکدی دولایندن
بقعه برنی دکلدی .

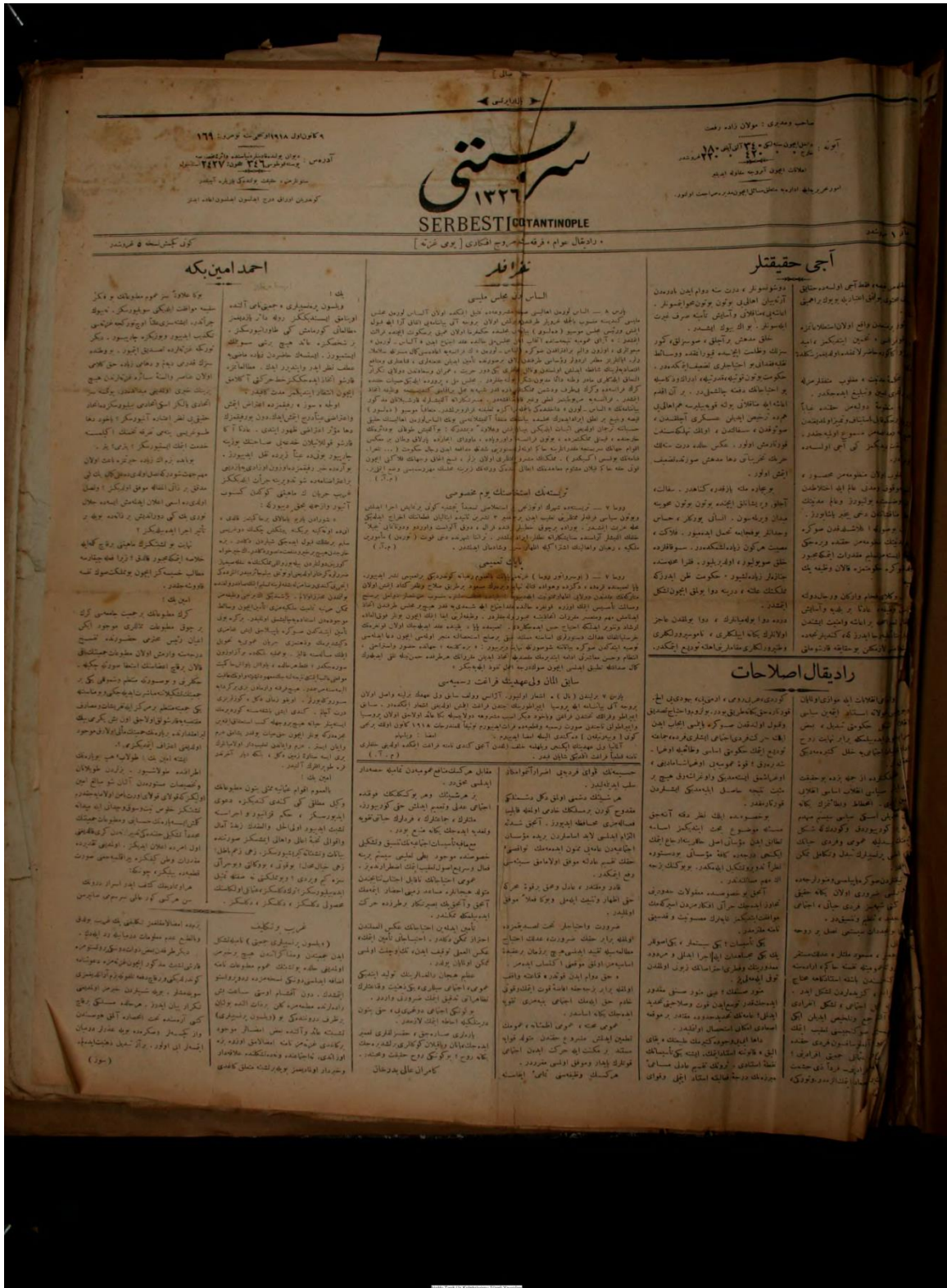
(بارون ارمنال) ک بولایده کیزل مقاصدی
شونل ایدی :

اولا — بلارستان استقلال بوسنه منک
الطایق شرقتده حساباتی غایبه کتیرمک ،
عومی قاراشق ایله حق قانون اساسی عتالی
ایله برار بولر ایدمیلر . ک حکومت عتاییه بولک
قریان اولتجق . بولایده دانغا ایدمیلر علیه
اوستریه طرفندن حرکت ایدیمک اولان باقلان
کیزک حکومتیک غرقارندن بیزار اولتجق
اولان روم ایلی قلمسی حضور و آسایش
عومی نامه اولورق عاقبت اوستریه منک ادارسی
نمکت و بریلدک .

ثانیاً — نایله بورتیه توسع ایدمیلر
ععود قالیسه ، حرصلاش اولان قرطاع
ایله صریه بوسنه و هرسلکدن ایدمیلر کسرتک
مکن مرتبه بولک پارچیمه مه ائده ایدمیلر
ایتمک اوزره تخایه عقیدهده همان بیک بازار
سنجاشقه هجوم ایدمکلر .
بولک نتیجه سی دهی ایشدا صربستان ایله
قره طاع برریله طونک جق ائدن سوکره
هرایکسی عتالی حکومت حساب و بریمک
مجبور اولتجق . بولک نایله کزک ظهوری
طنیی اولورق اوستریه منک صغین اگون کوستره
جک و آسایش نامه اولورق آوستریا ائمه
قلمی اوزرجه نسیب ایدیمک .
ایشه اشواق کتیر بورد . اوستریه منک بورد
دولتی ناماً همدمدار اولدی . سییه ده کزک
بزم طرفدن ، دکرک صربستان و سار بلقان
حکومتلری طرفلاردن اطهار اولان اعتدال
و تکمیلدر .
ایشو تکمین و بصیرت بر آذ ده زارده
قوت پیدا ایدرسه چوق و قتر کیمه دن اوستریا

Serbesti Gazetesi, 13 Teşrin-i sani 1324, sahife 1.

Serbesti Gazetesi, 9 Kanun-u evvel 1918, sahife 1.